

Garpene

**En analyse av fremstillinger av tyskere i et utvalg bergenske historieverk
fra 1500- og 1600-tallet**

Håvard Otterlei Farstad

Masteroppgave i historie

Institutt for arkeologi, historie, kultur- og religionsvitenskap

Universitetet i Bergen

Våren 2023

Forord

Tusen takk til min veileder gjennom masterløpet, Leidulf Melve, som har muliggjort dette prosjektet.

En takk til middelalder masterseminarene på UiB de to siste årene, og alle som deltok, leste og ga tilbakemeldinger på masteroppgaven.

Takk til Ines for hjelp med korrekturlesing.

Innhold

1.0 Innledning	5
1.1 Tema og problemstilling	5
1.2 Avgrensing	6
1.3 Metode	7
1.4 Teori	8
1.5 Litteraturhistorisk kontekst	10
1.6 Tidligere forskning	14
1.7 Kildene: historieverkene og forfatterne	19
1.7.1 Hvorfor tyskere?	23
2.0 Hva står det om tyskere i historieverkene?	25
3.0 Hovedfortellingene i historieverkene	30
3.1 Fortellingstyper, tid og identitet	30
4.0 Rollen til hanseatene i samtidfortellingene	36
4.1 Samtidsfortellingene	36
4.1.1 <i>Bergen Fundas</i>	37
4.1.2 <i>Om Norgis Rige</i>	38
4.1.3 <i>Bergens beskrivelse</i>	40
4.2 Aktører og objekter	41
4.3 Tid og retning	47
4.4 Fortellingstyper og identitet	50
4.5 Forholdet mellom samtidsfortellingene og hovedfortellingene	53
4.6 Oppsummering	55
5.0 Tyskernes rolle i fortellingene om privilegier og handel	56
5.1 Aktører og objekter	56
5.2 Tid og retning	64
5.3 Fortellingstyper og identitet	66
5.4 Samsvar med hovedfortellingen	68

5.5	Andre fremmede kjøpmenn	69
5.5.1	Engelskmenn	69
5.5.2	Nederlendere	71
5.6	Oppsummering	72
6.0	Konklusjon	74
	Litteraturliste	77

1.0 Innledning

Hanseatene var en betydelig maktfaktor i Bergen over mange hundre år. Fra 1100-tallet frem til tidlig nytid dominerte hanseatene skipsfarten og laugvirksomheten i byen. På 1500-tallet er hansakontoret i nedgang. Den danske kongemakten tok opp kampen mot hanseatene i Bergen, gjennom lensherrene Christoffer Valkendorf og Erik Rosenkrantz. Denne politiske kampen mellom hansaveldet og kongemakten preget hvordan datidens historikeres skrifter.

Historieskriverne ble i noen tilfeller rekruttert av den politiske eliten for å skrive polemiske historieverk mot hanseatene i Bergen. Det er fra dette perspektivet avhandlingene vil undersøke ulike historieverk skrevet på 1500- og 1600-tallet. Hvordan forteller historikere når de står midt i konflikt mellom kongemakten i landet sitt og gruppe med mektige utenlandske kjøpmenn? Hvordan forteller en historiker om samme konflikten over 100 år senere? Dette er en undersøkelse basert på de litterære og fortellende eleatene ved historieskriving. En realhistorisk gjennomgang av historieverkene er derfor relevant. Det er ikke et forsøk på å bestemme om de historiske hendelsene prestert i verkene faktisk har skjedd. Målet er å undersøke historieskriftenes fortellende kraft, hvordan de fremstiller og uttrykker identitet, følelser og holdninger gjennom sin fortelling.

1.1 Tema og problemstilling

Tema til avhandlingen er historieverkene *Bergens Fundas*, *Om Norgis Rige* og *Bergens Beskrivelse*. *Bergens Fundas* og *Om Norgis Rige* er skrevet på midten av 1500-tallet, *Bergens Beskrivelse* ble forfattet mot slutten av 1600-tallet. Innfallsvinkelen til undersøkelsen er gjennom et narratologisk perspektiv. Det er hva som blir fortalt og hvordan det blir fortalt som er av interesse, med et særlig fokus på hanseatenes rolle i fortellingene. Hanseatene var en betydelig maktfaktor i Bergen på 1500-tallet og hadde en dominerende posisjon innen handelen i Norge. Mot slutten av 1500-tallet og utover 1600-tallet ble denne maktposisjonen noe svekket, og tyskere i Bergen brøt sin ed mot hansakontoret og innlemmet seg i det bergenske borgerskapet. Det har blitt påpekt at gjennom å bryte med kontoret så erobret tyskerne det bergenske borgerskapet.¹ Hanseatene var en relevant størrelse i samtiden til de tre verkene, samtidig hadde de handlet i Bergen siden 1100-tallet. For Bergens innbyggere var

---

¹ Ersland, 2011, s. 125

hanseatene en daglig realitet og et naturlig tema ethvert historieverk må ta stilling til.

Problemstillingen til avhandlingen blir som følger:

Hva og hvordan forteller *Bergens Fundas*, *Om Norgis Rige* og *Bergens beskrivelse* om hanseatene? Hvilke roller og funksjoner får hanseatene i ulike fortellinger til de utvalgte historietekstene?

Oppgaven vil undersøke hva konkret som står om hanseatene i historieverkene. Men også hvordan hanseatene blir fortalt om, både i forstand av hvilke fortellinger som blir fremstilt om hanseatene, men også hvordan hanseatene blir brukt i andre fortellinger i verkene. Narrativ der hanseatene ikke fungerer som hovedaktørene. Avhandlingen har også en ambisjon om å si noe om hvordan fremstillingene av hanseatene uttrykker identitet. Problemstillingen er ment til å belyse holdninger og oppfatninger av hanseatene fra samtiden, i tillegg til å undersøke tematikken komparativt mellom verkene.

1.2 Avgrensning

Utvalget av materiale til undersøkelse er gjort av to årsaker. Valget er tatt på bakgrunn av den litteraturhistoriske konteksten og av praktiske grunner. Erttertiden har vurdert *Bergens Fundas* og *Om Norgis Rige* som de mest sentrale og originale historieverk produsert i Bergen på 1500-tallet. Annen historieproduksjon fra perioden som *Bergens rimkrønike*, *Den norske So* og *Den norske krønike* er alle problematisk å undersøke, enten av praktiske årsaker eller på bakgrunn av deres originalitet. *Bergens rimkrønike* er en omskriving av *Bergens Fundas* på rim, og derfor vil trolig dens forteller- og identitetsuttrykk være tilnærmet lik *Bergens Fundas*. *Den norske So* finnes ikke i en komplett oversettelse på norsk, originalmanuskriptet er skrevet på tysk. *Den norske krønike* er en gjenfortelling av kongesagaene. Derfor fremstår verket som mindre interessant i forhold til uttrykk for originale narrative elementer.

Bergens beskrivelse skiller seg ut fra resten av utvalget både i sjanger og periode. Verket er skrevet i den antikvariske tradisjon i tillegg til at det kom ut over 100 år etter de tidligere tekster. Valget er tatt for å gi oppgaven bredde i et tidsperspektiv, dette muliggjør undersøkelser av utvikling og kan fungere som kontrast til *Bergens Fundas* og *Om Norgis Rige* i en sammenligning. Valget av tre historieverk er også gjort på bakgrunn av tidsbegrensinger. Ved å undersøke tre tekster gjør at oppgaven er realistisk å gjennomføre.

1.3 Metode

For å gjennomføre denne problemstillingen må det først gjøres rede for noen metodologiske og teoretiske fremgangsmåter. Det første som oppgaven vil ta for seg er å fremstille relevant historisk og historiografisk kontekst. Samt hva tidligere forskning har skrevet om tematikken. Så må det kartlegges hva som faktisk står om hanseatene i historieverkene. Innholdet relevant til hanseatene vil bli presentert gjennom en kartlegging av verkene. Med en tematisk og kvantitativ gjennomgang av tekstene. Denne kartleggingen skal brukes for å klargjøre hanseatenes funksjon i verkene. Utvalget av fortellingene som skal anvendes i analysen er gjort på grunnlag av kartleggingen og muliggjørelsen av en komparativ fremstilling. Her vil jeg i tillegg skrive inn en sammenligning av tyskeres fremstilling i verkene med andre sosiale grupper som blir skrevet frem i tekstene. Basert på fremstillingene av andre utenlandske grupper i Bergen, som engelskmennene og nederlenderne. Denne sammenligningen vil belyse hvordan tyskerne blir behandlet i verkene i forhold til andre lignende utenlandske grupper.

Den narratologiske analysen vil bli gjort med bakgrunn i begreper og teknikk hentet fra innledningen til *Fortalt Fortid: Norsk Historieskriving etter 1970* (2013). Narratologi handler om å forstå og analysere historieskrivingen som fortellinger. *Fortalt Fortid* gjør «historieskrivingen til studieobjekt, et objekt som kan beskrives, analyseres og forklares.»² Tradisjonen som ser på historieskriving som fortelling kan knyttes tilbake til Hayden White som på 1970-tallet utviklet teori knyttet til historietekstens grunnleggende litterære karakter. White pekte på hvordan hendelsene i fortiden ikke har mening i seg selv, og derfor tillegger historikeren mening til fortiden blant annet fra perspektivet det fortelles fra. White hevder at gjennom utvalget av mening anvender historikeren litterære virkemidler og fortellingsevne.

Videre presenterer *Fortalt Fortid* noen grunnleggende metoder for å undersøke og analysere historieskriving som fortellinger. Dette gjøres gjennom begrepene «grunnfortelling», «hovedfortelling» og «sidefortelling». «Grunnfortelling» er delte fortellinger som man finner igjen i et spekter av forskjellige historietekster. Det er «fortellingsmønstre som kan bli gjentatt, reproduert og bekreftet gjennom høyst forskjelligartede historiske praksiser.»³ For eksempel vil fortellingen rundt nasjonen Norge være en grunnfortelling i mye av norsk historieskriving fra 1800-tallet. «Hovedfortelling» er fortellingen som uttrykker verkets

---

² Heiret et al., 2013, s. 19

³ Heiret et al., 2013, s. 25

hovedbudskap.⁴ Dette er tekstenes meningsbærende fortellinger, denne blir synliggjort gjennom hvordan teksten er oppbygget:

«Dette skjer ved at delene organiseres i en sammenheng gjennom etableringen av en sammenbindende idé, et perspektiv eller en synsmåte som preger utvelgelsen av de relevante forholdene som skal til for å fortelle den aktuelle historien.»⁵

«Sidefortelling» er begrepet som beskriver mindre fortellinger som støtter hovedfortellingen i et verk. Sidefortellingene fremstiller gjerne avgrensede fortellinger som fungerer og passer sammen med hovedfortellingen. I avhandlingen vil jeg gjøre rede for de ulike hovedfortellingene til de tre historieverkene. For å utdype analysen vil jeg gjennomgå ulike sidefortellinger knyttet til hanseatene i verkene og se hvordan de henger sammen med hovedfortellingene i tekstene. Jeg har valgt ut sidefortellinger som deles av alle verkene får å gjøre en sammenligning mer fruktbar, utvalget består av samtidsfortellingene og fortellingene om privilegier og handel. I undersøkelsen av disse fortellingene vil jeg ta i bruk noen analytiske linjer hentet fra *Fortalt Fortid*:

1. Hvordan gis disse fortellingene mening? Hvilke aktører og objekter blir brukt, hvem eller hva frembringer endring i teksten?
2. Hvilke kategorier handler tekstene om?
3. Hvordan opptrer subjektene i tekstene, hvilke roller får de? Er de helter eller ofre?
4. Hvilke plass og rolle får forfatteren i teksten? Og hvilken rolle for leseren?
5. Hvilke retninger tar fortellingene? Er det en fortelling om vekst eller fall?⁶

1.4 Teori

I tillegg vil jeg ta i bruk typologien utviklet av Jörn Rüsen å anvende den til analysen av sidefortellingene. Da med spesielt hensyn til historiefortellingens funksjoner. Rüsen forsøker å definere hvordan «fortellingen» tar form i historieskrivingen. Han skriver i artikkelen *Historical Narration: Foundation, Types, Reason* (1995) at all historieskriving inneholder en kreativ prosess, der forfatteren må sortere og vurdere den historiske fremstillingen. Fortellingen er hvordan denne kreative prosessen gjennomføres, og produktet av den er «historie» eller en

---

⁴ Heiret et al., 2013, s. 26

⁵ Heiret et al., 2013, s. 26

⁶ Heiret et al., 2013, s. 24

historie. Rüsen forstår historie – og fortellingselementet i historieskrivingen som en måte for menneske å orientere seg i tid. Fortelling er da prosessen for å gi mening til opplevelsen av tid, samtidig skaper historien kontinuitet og stabiliserer vår identitet og selvforståelse. Videre definerer Rüsen en typologi for ulike historiefortellingens funksjoner.

Den første fortellingsformen Rüsen definerer er tradisjonsfortellingene. De understreker kontinuiteten mellom fortiden og samtiden, fortidens tradisjoner blir permanente størrelser som bringes med til samtiden. Tradisjonsfortellingene former identitet gjennom å bekrefte gitte mønstre av selvforståelse. Slike fortellinger uttrykker tid som evighet. Den andre fortellingsformen er eksempelfortellingene. Eksempelfortellingene gjør abstrakte regler og prinsipper til konkrete størrelser gjennom å fortelle historier som demonstrerer gyldigheten til reglene og prinsippene. De skaper identitet gjennom å generalisere erfaringer til adferdsregler. Den tredje fortellingsformen, den kritiske fortellingen, problematiserer gitte tradisjoner og normative regler. De forneker eksisterende mønstre for identitet, og tid blir en størrelse som skal undersøkes. Den kritiske fortellingen baner veien for nye forståelser av historien. Den siste fortellingsformen er utviklingsfortellingene. Her fremheves endring, kontinuiteten i historien ligger i endring. Denne fortellingsformen prøver ikke å benekte eller bekrefte tingenes tilstand, men understreker at endring er den konstante faktoren i historiens utvikling. Endring i menneskets forståelse av identitet og vår forståelse av tid.⁷

Rüsens tanker om historieskriving og identitet vil bli tatt i bruk i oppgaven, denne analysen vil tilføyes med teoriene utviklet i *The Politics of Memory: The Writing of Partition in the Seventeenth-Century Low Countries* (2012) skrevet av Raingard Esser og *The Writing of Urban Histories in Eighteenth-Century England* (1997) av Rosemary Sweet. Esser utvikler teorier rundt identitet og historieskriving utfra et stort korpus av historieverk fra Nederland, Belgia og Luxembourg på 1600-tallet. Sweet har gjennomført lignende arbeid om historieverk fra England på 1700-tallet. Teoriene herfra vil jeg anvende på mitt mindre utvalg av historieverk fra Bergen på 1500- og 1600-tallet.

Essers teorier bygger på tanken om «politisk minne», dette er en versjon av fortiden som kan legge til rette for støtte samtidens politikk og holdninger.⁸ Historieskriving fungerer for å understøtte eksisterende maktstrukturer, altså eliten bruker historieskriving for å legitimere sin egen posisjon. Esser mener man må forstå datidens historieproduksjon utfra et slikt

---

⁷ Rüsen, 1987, s. 90ff

⁸ Esser, 2012, s. 10

perspektiv, og at denne konstruerte versjonen av fortiden er et produkt av «politisk minne». Dette minne blir skapt gjennom å fremstille fortiden ved hjelp av tradisjoner og brukbare bilder av fortiden.⁹ Historieskrivingen må forstås som et prosjekt for det øvre samfunnssett fordi det var bare mennesker med tid, penger og kunnskap som hadde mulighet til å skrive historie. Slik fungerer historieskrivingen som et verktøy, uttrykkene for identitet i historieskrivingen skal støtte og legitimere eliten i samfunnet. Sweet er også opptatt av at historien er et verktøy. Fortiden fremstilles som et ideal. Sweet hevder at fortiden kunne brukes til å både legitimere og undergrave.¹⁰ Det var mulig at historieproduksjonen kunne fremstille tolkninger som var i konflikt med de normative oppfatningene av fortiden.

Jeg vil overføre disse perspektivene på historieskriving på oppgavens utvalg av tekster. Særlig hvordan fortellingene og uttrykkene for identitet gjenspeiler den politiske dimensjonen til verkene, hvis den i det hele tatt gjenspeiler en politisk dimensjon. Hvis man skal forstå disse verkene som et eliteprosjekt kan man finne spor av narrative valg som underbygger de eksisterende maktstrukturen?

Når man skriver om identitet og tilhørighet i historieskriving er det viktig å understreke problematikken rundt hvordan historikeren konstruerer denne tilhørigheten, enten den er lokal eller nasjonal. Det er umulig å si noe om den konstruerte identiteten er ekte, og problematisk å vurdere viktigheten til tilhørighet til byen eller nasjonen ovenfor andre størrelser som religion, yrke, sosial status og kjønn.¹¹

1.5 Litteraturhistorisk kontekst

De tre historieverkene *Bergen Fundas*, *Om Norgis Rige* og *Bergens beskrivelse* ble skrevet innenfor konteksten til generell lærdom og lærdomskultur fra samtiden, både lokalt i Bergen og Norge - men også innenfor en større europeisk kontekst. Miljøet som produserte ulike historieverk, kan man spore tilbake til superintendenten (biskopen) Gjeble Pederssøn. Han ble den første evangeliske kirkeleder i Norge da han ble superintendent over Bergen stift i 1537,¹²

---

⁹ Esser, 2012, s. 12

¹⁰ Sweet, 1997, s. 2

¹¹ Sweet, 1997, s. 158

¹² Fossen, 1995, s. 104

samme år som reformasjonen ble innført i Danmark-Norge. Pederssøn fungerte også som lederen for latinskolen i Bergen, senteret for lærdom i byen. Under Pederssøns innflytelse, og med støtte fra lensherrene Valkendorf og Rosenkrantz samlet det seg en gruppe lærde menn i Bergen, med historiske og litterære interesser.¹³ Blant disse finner man Mads Størrson, forfatter av *Den norske krønike*, et historisk verk basert hovedsakelig på sagalitteraturen. Forfatteren av *Bergen Fundas* var sannsynligvis også en del av dette miljøet, trolig under Valkendorfs tjeneste.¹⁴

Absalon Pederssøn Beyer var også en del av dette miljøet, forfatter av *Om Norgis Rige*. Etter han ble foreldreløs som ung gutt ble han pleiesønnen til Gjeble Pederssøn som sponset hele hans utdanning. Når han var ferdig med skolegangen sin i Bergen som sekstenåring ble han sendt til København i fem år for å studere under teologen Peder Palladius, også videre til Wittenberg i to år under Philipp Melanchthon.¹⁵ Da Beyer returnerte til Bergen satt han trolig med den mest omfattende utdanningen i hele Norge. Han ble ansatt som ansvarlig for religionsundervisningen og senere skolemester ved Latinskolen. En posisjon han skulle få dele med forfatteren av *Bergens beskrivelse* rundt 100 år senere, da han også ble rektor ved Latinskolen. Skolen var den eneste formen for organisert leseundervisning på 1500-tallet og det var bare et fåtall av barn som ble tatt opp ved skolen. Befolkningen for øvrig var ikke lesekyndig, den historiske produksjonen ble derfor lest og viderefremidlet kun av de øvre sosiale klasser.

Den litteraturhistoriske konteksten til utvalget fra 1500- og 1600-tallet kan deles inn i to sentrale akser. Først kan man kontekstualisere historieverkene i den lokale bergenske (og norske) tradisjonen. Kunnskapstradisjonene som ble utviklet og bygget videre på lokalt i Bergen, både før og etter disse verkene ble skrevet. Den andre aksene er den europeiske kunnskapstradisjonen, verkene må forstås både gjennom sine lokale og europeiske innflytelser.

Miljøet knyttet til Gjeble Pederssøn har senere fått navnet bergenshumanismen. Denne bevegelsen har sine røtter i den europeiske humanismen – middelalderens humanisme var en tverrfaglig åndsstrømning som kjennetegnes med trangen til å vende seg til antikkens språk, vitenskap og poesi.¹⁶ Humanismen kan også knyttes til utviklingen av kritiske tilnæringer til

---

¹³ Fossen, 1995, s. 113

¹⁴ Fossen, 1995, s. 113

¹⁵ H. Beyer, 1928, s. 10

¹⁶ Bull, 1958, s. 20

den katolske kirke, og den dogmatiske læren kirken representerte. Forfatterne som var aktiv og skrev historie i Bergen på denne perioden levde under en omveltningssfase fra en katolsk til en luthersk kirke.

Innenfor historieskrivingen står Flavio Biondo frem som en viktig representant for humanismen. Det er særlig denne italienske humanismen som fikk innflytelse for det bergenske miljøet. Absalon Pederssøn Beyer siterer Biondo i sitt verk *Om Norgis Rige*. Biondo skrev byhistorie om Roma, i det man senere har kalt en historisk-topografisk tradisjon, der man vektlegger topografiske beskrivelser i den historiske fremstillingen.¹⁷ *Om Norgis Rige* inneholder topografiske elementer – samtidig har historiker Ersland pekt på Beyers ambisjon om å skrive med en selvstendig syntese på bakgrunn av kildestudium og egne observasjoner.¹⁸ Andre representanter for bergenshumanismen skrev historie med bakgrunn i kongesagaene. Beyer tok i bruk et mer variert og europeisk kildemateriale enn de andre bergenshumanistene, som han hadde kjennskap til i kraft av sin utdanning ved universitetene i København og Wittenberg. Storm har kartlagt kildebruken til Beyer i sin filologiske utgave av *Om Norgis Rige*. Han slår fast at Beyer har sitert fra antikkens verker, blant annet Curtius, Aristoteles og Herodot. Når det gjelder europeiske krøniker, hevder Storm at Beyer har hatt tilgang til blant annet den danske *Saxo Grammaticus* (1514), den skotske krøniken til John Major (1521), den tyske krøniken av Albert Crantzius (1546) og den svenske krøniken av Olav Magnus (1539).¹⁹

Bergen Fundas er trolig skrevet i 1559 av en ukjent forfatter. Verket ansees som en del av den humanistiske produksjonen i Bergen, men lener seg i mindre grad på den europeiske varianten. Verkets struktur og oppbygging har likhetstrekk med krøniken – en måte å skrive historie på som legger vekt på en kronologisk oppbygging med fokus på viktige personer, særlig konger og kongerekken. En slik måte å skrive historie på passer godt i den tradisjonelle «eldre» historieskrivingens tematikk. Denne historieskrivingen som i all hovedsak har handlet om militære bragder og politisk lederskap var basert på den grunnleggende tanken om at historien er noe man skal lære av.²⁰ Historien fungerte som en del av utdanningen til eliteskikkelser, derfor var den full av viktige menneskers handlinger. Valgene kongene og prinsene tok i historien skulle fungere som eksempel til etterfølgelse eller som

---

¹⁷ Bull, 1958, s. 22

¹⁸ Ersland, 2011, s. 118

¹⁹ Storm, 1968, s. 21f

²⁰ Eriksen, 2020, s. 13

skrekkeksempel. Denne versjonen av historien er i mindre grad fremtredende hos Beyer. Hans tekst er preget av en original syntese i motsetning til eksempelhistorie.

I Europa ble historiens form, mangfold og uttrykk utvidet i løpet av den tidlig nytid, dette skjedde også i Norge. *Om Norgis Rige* sitt topografiske element kan forstås som en frempek til Edvard Edwardsens *Bergens Beskrivelse* – skrevet 1674. Verket er tydelig i sin antikvariske arbeidsmåte. Antikvarisk historieskriving kjennetegnes ved: «den dreide seg mer om samling enn om fortelling, og mer om systematikk enn om forklaringer og eksempler».²¹ Antikvaren var opptatt av historisk materiale, alt fra dokumenter, mynter, bygninger, inskripsjoner og gravmæler. Innsamlingen fikk ofte en systematisk karakter, og fremstillingen manglet den narrative formen som annen historieskriving var preget av. Antikvariansimen var med på å fundamentalt endre på måten historikeren så på fortiden. Studie av gammelt materiale tydeliggjorde tanken om at fortiden var noe som skilte seg fra samtiden. I motsetning til en historiefremstilling der fortiden skulle nyttes som eksempler for bruk i samtiden – det skaper en forståelse av at fortiden, samtiden og fremtiden er grunnleggende lik hverandre.

Bergens Beskrivelse skapte historisk skole i Bergen med sitt antikvariske arbeid. Verket fikk en langvarig innflytelse og er den første i lang en rekke «beskrivelser» om Bergen.

Merkverdig er Ludvig Holbergs versjon av Edwardsens skrift – utgitt i 1737. Claus Fasting skrev et verk i 1722 og Hilbrandt Meyer i 1764. Sagen og Foss utga en *Bergens Beskrivelse* i 1824.²² Anne Eriksen har også kartlagt de viktigste kildene til Edwardsens verk, hun hevder at de mest sentrale og mest brukte kildene verket bruker er Huitfeldts *Danmarks Riges Krønike* og forskjellige norske kongesagaer, Michael Hofnagels dagbok *Diarium* og Absalon Pederssøn Beyers tre verk - hans dagbok, *Oration om Mester Geble* og *Om Norgis Rige*.²³

Det er også viktig å understreke hvordan periodens historieskriving var preget av mangfold i uttrykk og form. Det er like lett å finne avvik i historieskrivingen som å finne likhetstrekk og kjennetegn. Det var stor variasjon i historieverkene. Dette skyldes blant annet mangelen på faste metoder og «regler» for historieskriving, dette gjør at personlige preferanser har stor betydning for verkets innhold. Samtidig deltok historikerne i ulike forskjellige kunnskapstradisjoner innenfor historieskrivingen – som antikvariansimen, historisk-topografisk og krøniken.²⁴

---

²¹ Eriksen, 2020, s. 20

²² Eriksen, 2020, s. 56

²³ Eriksen, 2020, s. 65

²⁴ Eriksen, 2020, s. 10

1.6 Tidligere forskning

Forskningen knyttet til disse historieverkene kan man dele inn i to perioder. Der den tidlige perioden er representert av litteraturhistoriker Francis Bull med *Norges litteratur fra reformasjonen til 1814* (1958), Harald Beyer med sitt forord i *Om Norgis Rige* (1928), Gustav Storm sitt forord i boken *To norske historisk-topografiske skrifter fra 1500-tallet* (1895), og Øystein Sandbergs avhandling *Edvard Edwardsens «Bergens Beskrivelse»: Et trinn i bergensk historieskriving* (1948). Til felles for denne forskningen er deres metode. Verkene er skrevet med den klassiske kildekritiske metode. Den andre perioden er representert av Geir Atle Erlands bok *Byens konstruksjon: Varige spor i byens landskap* (2011), av Anne Eriksens bidrag – som består av artikkelen *Edvard Edwardsens Bergensbeskrivelse og den europeiske antikvariansimen* (2013) og boken *Livets læremester: Historiske kunnskapstradisjoner i Norge 1650-1840* (2020) og Morten Hammerborgs bok *Bergseren: En historisk analyse* (2020). Periodene skiller seg utfra forfatterens tilnærminger til metode, teori og interessefelt.

Den tidlige perioden, forankret i 1800-tallets kildekritiske metode var interessert i disse historieverkene på et litteraturhistorisk grunnlag, som kilde til beretning og verdi som historieverk i seg selv. Den nyere forskningen er forankret i den språklige vending og er mindre opptatt av verkene som beretningskilder, men undersøker verkene i lys av deres verdi som levningsskilder. I tillegg inneholder de referanser til teori knyttet til historieskriving og identitetsdannelse. De er i større grad opptatt av hva det språklige innholdet kan fortelle oss om fortidens identiteter og vitenskapelige tilnærminger, og er mindre opptatt av verkens verdi som historieskrifter i seg selv. De var opptatt av hvordan historieverkene forteller - ikke bare hva de forteller. Tendensen i den moderne forskningen viser også økt interesse for den vitenskapshistoriske konteksten rundt historieproduksjonen, særlig representert av Anne Eriksens to bidrag.

Gustav Storm var en systematisk og grundig forsker. Han utga en kritisk filologisk utgave av *Om Norgis Rige* i 1895. Denne versjonen av historieverket er en systematisk gjennomgang og sammenligning av de forskjellige overlevende håndskriftene av *Om Norgis Rige*. Denne versjonen av *Om Norgis Rige* ble trykket som en del av boken *To norske historiske-topografiske skrifter fra 1500-tallet*. Innledningen presterer historien til alle de kjente overlevende avskriftene av *Om Norgis Rige*, samtidig som han vurderer hvilke kilder som

Beyer har hatt tilgang til.²⁵ Storms arbeid er preget av et sterkt innslag av metodisk kildekritikk, fremstillingen er nøyaktig og saklig. Det er lite av synsing og vurderinger i Storms tekst, bare nøyaktig og systematisk kilde- og tekstkritikk.

Bull sitt verk tar for seg historietekstene på en litteraturhistorisk basis, fremstillingen er skrevet som en del av et samleverk om hele Norges litteraturhistorie over 400 år. Dermed er ikke delene dedikert til disse historieverkene noe dypdykk, verket presenterer den litteraturhistoriske konteksten til historieverkene. Bull vurderer ikke verkene i noen stor grad som historieverk. Samtidig er Bull sitt verk preget av den nasjonale fortelling. Verket er skrevet med en ambisjon om å gi Norge en selvstendig litteraturhistorisk fremstilling løsrevet fra den danske. Verket hans må forstås i lys av at det er skrevet som en del av fortellingen om nasjonen Norge, og at historieverket deltar i den nasjonsbyggende funksjonen til historieskriving.

Harald Beyer sitt bidrag står i forordet til hans utgave av *Om Norgis Rige* fra 1928. Han skriver om humanismen og gir litteraturhistorisk kontekst til historieskriving i Bergen på 1500-tallet. H. Beyer påpeker hvordan humanismen i Bergen får et nasjonalt preg.²⁶ Fremstillingen går gjennom mange av de samme momentene som Bull, og er basert på historisk kontekst og idehistorien rundt historieverkene. Selve det tekstlige innholdet, eller språket, blir ikke analysert i noen særlig grad.

Øystein Sandbergs avhandling om Edvard Edwardsens *Bergens Beskrivelse* ble utgitt i tidsskriftet *Bergen historiske forening* i 1949. Det er en omfattende gjennomgang av Edwardsens historieverk. Teksten inneholder også en gjennomgang av bergensk historieskriving fra 1500-tallet frem til Edwardsens utgivelse i siste halvdel av 1600-tallet. Sandberg vektlegger den bergenske historieskrivingens nasjonale selvhevdelse, kjærlighet for Bergen og kampinnstillingen mot hanseatene.²⁷ Sandberg presenterer Edwardsens verk som en del av en større bergensk historietradisjon. Han skriver forankret i den kildekritiske metode og er særlig opptatt av å vurdere Edwardsens tekst som et historieverk. Sandberg er kritisk til Edwardsens evner som historiker. På mange måter vurderer han teksten i lys av forventningene til historieskriving fra Sandbergs egen samtid.

---

²⁵ Storm, 1968, s. 21

²⁶ H. Beyer, 1928, s. 6

²⁷ Sandberg, 1948, s. 17ff

Geir Atle Ersland presenterer den bergenske historieskrivingen på 1500- og 1600-tallet i *Byens konstruksjon: Varige spor i byens landskap*. Han trekker linjer fra denne produksjonen til de nasjonsbyggende historiefremstillingene i Norge etter 1814. Ersland vurderer historieproduksjonens rolle for å skape en byidentitet i Bergen. Han bruker teori fra Rosemary Sweet sin bok *The writing of Urban history in Eighteen Century England* for å forklare hvordan historieproduksjonen i Bergen har formet identitet i Bergen. Ersland er kritisk til slutningene presentert i den tidligere forskningen, særlig tendensen til å vurdere historieverkene som uttrykk for nasjonal selvhevdelse. Fordi den nasjonsbyggende funksjonen til historieskrivingen er hovedsakelig et fenomen fra 1800-tallets historieskrift.

Anne Eriksen i sin artikkel *Edvard Edwardsens Bergensbeskrivelse og den europeiske antikvariansimen* presenterer Edwardsens verk i et vitenskapshistorisk perspektiv. Hun plasserer verket som en del av den europeiske antikvariske historieskrivingstradisjonen. Eriksen er spesielt kritisk til Sandbergs vurdering av verket. Hun beskriver at Sandbergs kritikk av Edwardsen fremstår som anakronistisk.²⁸ Eriksen forklarer at Sandbergs kritikk stammer fra at han har ingen forståelse for den antikvariske konteksten verket er skrevet i. I boken *Livets læremester: Historiske kunnskapstradisjoner i Norge 1650-1840* skriver Eriksen om *Om Norgis Rige* og *Bergens beskrivelse* i kontekst av hvilke kunnskapstradisjoner verkene tilhører.

Morten Hammerborg i sin bok *Bergenseren: En historisk analyse* forsøker å gi en historisk fremstilling av den bergenske identitet. I lys av dette presenterer han den bergenske historieskrivingen fra 1500- og 1600-tallet. Hammerborg presenterer en utvikling av identiteten historieverkene uttrykker, fra de tidlige verkene *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* til det senere *Bergens beskrivelse*. Han undersøker verkene utelukkende fra et identitetsperspektiv. Verket er en undersøkelse av den bergenske identiteten fra byens opprinnelse frem til vår egen samtid. Verket skiller seg fra resten av forskningen presentert ved det populærvitenskapelige preget og mangler de grundige og språklige analysene som eksisterer i resten av den moderne forskningen. Hammerborgs forskning er derfor ikke relevant i stor grad for denne avhandlingen som forsøker å presentere historieverkene forankret i teori knyttet til byhistorieskriving og historiefortellingens funksjoner, noe som Hammerborgs prosjekt ikke inneholder.

---

²⁸ Eriksen, 2013, s. 393

Bergen Fundas blir av forskningen fra slutten av 1800-tallet og første halvdel av 1900-tallet vurdert utfra dets verdi som historieverk, dets uttrykk for «patriotisme» og den historiske konteksten verket representerte. Bull forklarer verket som særlig verdifullt på bakgrunn av «sin lokale og nasjonale patriotisme».²⁹ H. Beyer påpeker også hvordan *Bergen Fundas* representerer et nasjonalt og lokalt fokus.³⁰ Sandberg er opptatt av *Bergen Fundas* i kontekst av den bergenske historieskrivingstradisjonen. Han presenterer verket som starten på en «historisk kjerne» i den bergenske historieskrivingen, Sandberg mener *Bergen Fundas* har noen elementer som gjentas videre i det lokale korpuset og danner typiske trekk i tradisjonen.³¹

Ersland vurderer *Bergen Fundas* sin fortellingsform, han argumenterer for hvordan forfatteren vurderer Harald Hårfagres rikssamling og Christoffer Valkendorfs flytting av torget i 1558 som begge vesentlige politiske hendelser.³² Ersland kommenterer også hvordan borgerne i Bergen fungerer som helter i verket.³³ Her ser man hvordan Ersland skiller seg ut fra tidligere forskning med sin vektlegging av *Bergen Fundas* sitt narrativ, og hvordan det språklige innholdet uttrykker mening i teksten. Han påpeker hvordan verket uttrykker Bergens ærerike fortid og borgerskapets kamp mot hanseatene, og knytter dette opp mot Sweets teori om den identitetsskapende funksjonen til lokalhistorieskriving. Dette blir brukt for å argumentere at *Bergen Fundas* ikke gir uttrykk for nasjonalfølelse, men at den tyskfiendtlige tendensen og det lokale perspektivet gjør at fortellingen uttrykker en bergensk fellesforståelse, der tyskerne får funksjon som definerer gruppetilhørighet, i den forstand at de står utenfor felleskapet.³⁴

Gustav Storms gjennomgang av *Om Norgis Rige* er en filologisk tekstkritisk undersøkelse av historieverket. Storm gjør rede for og sammenligner alle kjente overlevende håndskrifter av verket, der han sammenligner håndskrifter, blekktype, opphav og tekniske språkforskjeller som konsonant- og vokalfordoblinger. I tillegg vurderer han Beyers kilder til verket og når verket ble skrevet. Dette er særlig viktige bidrag til forskningen knyttet til *Om Norgis Rige*. Bull har i sin fremstilling av *Om Norgis Rige* vektlagt Beyers språklige evner. Bull er opptatt av at Beyer uttrykker dype følelser gjennom sitt språklige innhold.³⁵ I tillegg vektlegger han verkets uttrykk for nasjonal selvhevdelse, da både ovenfor hanseatene og de danske

---

²⁹ Bull, 1958, s. 48

³⁰ H. Beyer, 1928, s. 7

³¹ Sandberg, 1948, s. 34

³² Ersland, 2011, s. 122

³³ Ersland, 2011, s. 123

³⁴ Ersland, 2011, s. 124

³⁵ Bull, 1958, s. 41

styresmaktene.³⁶ Selvhevdelsen kommer frem i Beyers fortelling om Norges historie og samtidsbeskrivelsen av Bergen, ifølge Bull. H. Beyer kommenterer verkets innhold kort i sitt forord til 1928-utgaven av *Om Norgis Rige*. Han vektlegger det nasjonale preget humanismen får i Bergen, som han mener er en konsekvens av at den «internasjonale» humanismen ankom Norge under en nasjonal nedgangstid.³⁷ Sandberg viderefører denne forståelsen av *Om Norgis Rige*, han kommenterer at historieskrivingens motiv på 1500-tallet var preget av trangen til nasjonal selvhevdelse ovenfor hanseatene, og til en viss grad danskene.³⁸ Eriksen presenterer Beyers verk fra et vitenskapshistorisk perspektiv i boken *Livets læremester*. Hun vektlegger historiesynet til Beyer og er særlig opptatt av Guds rolle i teksten. Hun mener Guds rolle tyder på at Beyer forstår historien som belysende for Guds overordnede plan.³⁹

Edvard Edwardsens *Bergens beskrivelse* blir av Bull tolket som et uttrykk for enorm bypatriotisme.⁴⁰ Han forklarer at teksten ikke driver med polemikk mot hanseatene og danskene, i motsetning til verkene på 1500-tallet. Bull anser ikke Edwardsens verk som særlig verdifullt, han fremstiller verket som skrevet utfra en blind og naiv kjærlighet til Bergen. Sandberg ser også på Edwardsen som en naiv historiker, med en overdreven kjærlighet til Bergen.⁴¹ Han vektlegger særlig forskjellen mellom Edwardsens syn på fortiden og samtidens tyskere, for Sandberg er kampinnstillingen uttrykt mot fortidens hanseater et produkt av Edwardsens forståelse av den bergenske identitet. Han tar opp den litterære kampen mot hanseatene fordi det har konsekvenser for hans stilling som bergenser.⁴² I tillegg til at han gjør disse vurderingene i motsetning til hans personlige erfaringer med samtidens tyskere, der det finnes et totalt fravær av polemiske fremstillinger.

Anne Eriksens skrifter om Edwardsens verk er sterkt knyttet til hennes plassering av Edwardsen som en del av den antikvariske tradisjonen. Hun legger særlig vekt på hvordan *Bergens beskrivelse* uttrykker antikvariske trekk som observasjon, beskrivelse og empirisk kunnskap. Eriksen beskriver hvordan disse faktorene påvirket verkets temporalitet. Der den omfattende fordypningen av lokale forhold gjør Edwardsens i stand til å vurdere forskjeller over tid, som gir fremstillingen en grad av temporalitet.⁴³ Eriksen er også opptatt av å plassere

---

³⁶ Bull, 1958, s. 38

³⁷ H. Beyer, 2011, s. 6

³⁸ Sandberg, 1948, s. 19

³⁹ Eriksen, 2020, s. 36

⁴⁰ Bull, 1958, s. 146

⁴¹ Sandberg, 1948, s. 37

⁴² Sandberg, 1948, s. 72

⁴³ Eriksen, 2013, s. 400

Edwardsen som en del av en lærd europeisk tradisjon. Der hun forstår Edwardsens historieverk som et produkt av den bergenske historieskrivingstradisjonen og den europeiske antikvariansimen.⁴⁴

Det denne forskningen ikke har gjort med disse historieverkene, og som mitt prosjekt har som mål å belyse – er en systematisk gjennomgang av synet på andre grupper og hvordan disse gruppene blir brukt som litterære virkemidler i fortellingene som verkene fremstiller. Ved å anvende dette perspektivet på denne bergenske historietradisjonen kan man undersøke hvordan forfatterne skriver frem uttrykk for identitet gjennom deres behandling av grupper utenfor det etablerte felleskapet. En slik undersøkelse vil belyse holdninger og uttrykk for identitet, fordi hvordan man definerer og forteller om grupper utenfor felleskapet er med å sette grenser for hvordan man forstår seg selv og gruppen man identifiserer seg med. Den tidligere forskningen har i liten eller ingen grad tatt opp slik tematikk knyttet til en systematisk gjennomgang av innholdet og fortellingene i disse verkene. I tillegg ved å ta i bruk det narratologiske rammeverket utviklet av Rüsen, vil prosjektet bidra med å undersøke disse verkene med teori og typologi som ikke har blitt tatt i bruk av den tidligere forskningen. Prosjektet har også et mål om å skrive frem identitetsuttrykk i tekstene løsrevet fra perspektivet om at misnøyen mot tyskerne i verkene er uttrykk for nasjonal selvhevdelse, som er et fremtredende syn som kommer frem i den tidligere forskningen. Et slikt perspektiv er mangelfullt i den forstand at nasjonalfølelse og nasjonsbyggende historiefremstillinger er egentlig et moderne fenomen som først dukker opp i historieskrivingen i Norge etter 1814. Dette perspektivet kan derfor ikke forklare de uttrykkene for identitet og funksjonen historieskriften har som identitetsskapende i Bergen på 1500- og 1600-tallet.

1.7 Kildene: historieverkene og forfatterne

Bergens Fundas

Bergen Fundas er skrevet i 1559 av en ukjent forfatter. Det er det første kjente forsøket på å skrive en sammenhengende historisk fremstilling av Bergen. Verket følger byens grunnleggelse (dens fundas), som forfatteren kan datere til 1070, frem til samtiden. Strukturelt ligner verket på en krønike, med en kronologisk gjennomgang av historiske hendelser basert på kongene i Norge. Selv om verket skal være en fremstilling av Bergen bys historie er

---

⁴⁴ Eriksen, 2013, s. 404

fortellingen i stor grad presentert gjennom en nasjonal kontekst. Den kronologiske oppramsingen av ulike kongers gjerninger har for det meste bare en løs tilknytning til Bergen. Videre fokuserer teksten på konflikten mellom hanseatene og borgerskapet i byen, i delen som har fått tittelen: «om Tyskernis fremgang och borgernis nedertryckelse». Mot slutten av boken dukker lensherren på Bergenhus opp som den sentrale aktør. Christoffer Valkendorf regjerte som lensherre i byen fra 1556 til 1560 og det har blitt spekulert at *Bergen Fundas* ble forfattet på direkte bestilling av Valkendorf. Hans politiske kamp mot hanseatene på bryggen og eventuelle seier blir dekket i stor detalj.

I denne oppgaven har jeg tatt i bruk utgaven av *Bergen Fundas* transkribert fra en håndskrift av Mikjel Sørli, utgitt i 1957. Håndskriften denne utgaven er basert på heter: Gl. kgl. sml. 991. fol. Som er det mest fullstendige håndskriften av verket som man kjenner til. Boken eksisterer i 13 overlevende håndskrifter, i tillegg til noen tyske oversettelser.⁴⁵ Sammen med den politiske ladete teksten og fremstillingen av Valkendorf som helteskikkelse kan man tydelig se motivet til forfatteren, som er å skape historisk ammunisjon mot hanseatene og bygge opp legitimiteten til lensherren og i forlengelse den danske kongen.

Om Norgis Rige

Om Norgis Rige er skrevet av Absalon Pederssøn Beyer. Beyer har blitt omtalt som den ledende bergenske humanisten, trolig har han fått denne tittelen på grunn en relativt stor litterær produksjon, som inneholder *Om Norgis Rige* i tillegg til hans dagbok *Bergens Kapitelbog* som dekker årene 1552-1572 og *Oration om Mag. Gieble* som er et biografisk verk om sin fosterfar Gjeble Pedersson. En annen årsak til at Absalon har skilt seg ut som den ledende humanisten i Bergen kan man finne hos litteraturhistorikeren Francis Bull, som mener Absalons språklige ferdigheter langt overstiger hans samtidige humanister. «Selvstendigere i tanken og dypere i følelsen enn noe annet verk som er oss levnet fra den tid».⁴⁶ Verket ligner på *Bergen Fundas* i den forstand at det inneholder Norges historie og en samtidsskildring av Bergen. Teksten skiller seg ut ved en løsere struktur og den språklige stil. Absalon tar i bruk allegorier som viser til at Norges evolusjon ligner et menneskeliv, der vi i samtiden møter et rike preget av alderdom og skrøpeligheit. Dette står i motsetning til rikets tidligere «manndom», da Norge var et stort rike, som seilte rundt i Europa for å handle og plyndre.

---

⁴⁵ Sørli, 1957, s. 9

⁴⁶ Bull, 1958, s. 41

Jeg bruker Gustav Storms versjon av historieverket, fra 1895. Storm sin utgave er en sammensetting av kjente overlevende håndskrifter av *Om Norgis Rige*. Verket ble i samtiden lest og kopiert videre i ulike håndskrifter. Absalon følger linjen som *Bergen Fundas* førte med det antityske budskapet, verket ble skrevet i 1567 under Erik Rosenkrantz regjeringstid på Bergenhus len. Rosenkrantz videreførte den politiske kampen mot hanseatene som hans forgjenger Valkendorf hadde startet.

Om Norgis Rige tar klar stilling til konflikten og gir historisk legitimitet til lensherrenes kamp mot hanseatene. Samtidig gir verket tegn til misnøye ovenfor den danske tronen, Absalon mente at kongen ikke kjente til Norge som rike. For Absalon var det skadelig at kongen ikke var bosatt i riket han regjerte.⁴⁷ Denne kritikken var nokså forsiktig i forhold til hvordan tyskerne i byen ble skrevet om.

Den Wiit-berømte, Den i fordum Dage Kongelige Residentzis, oc endnu høy- Privilegerende Kiøb- oc Handel-Stad Bergen udi Norrige

Edvard Edwardsens *Bergensbeskrivelse* ble forfattet i 1674. Innholdsmessig er boken preget den antikvariske metoden med å samle inn all mulig slags informasjon med formålet om å dokumentere fakta. Edwardsens verk er full av lange lister med informasjon om for eksempel inventarer til klosteret eller oppramsinger av alle embetsmenn som har eksistert i byen. I målsetting skilte Edwardsens antikvariske verk seg fra den klassiske historieskrivningen, for Edwardsen var det viktigste å samle empiri og fakta. Den klassiske historieskrivningen er i mye større grad opptatt av å skildre kausalitet i historiske begivenheter og fortelle narrativ med godt retorisk språk. Mye av Edwardsen historiske fremstilling består av direkte avskrifter fra tidligere historieverk, for han var dette en del av innsamling av empiri, Edwardsen skulle i liten grad ta stilling til de historiske fremstillingene, men presentere dem som en del av samling av fakta fra fortiden. Dette aspektet har gjort at senere avhandlinger av Edwardsen har beskrevet han som naiv og at han mangler det nødvendige kritiske blikket for å luke vekk usakligheter.

Den antikvariske tradisjonen kjennetegnes gjennom et historiebegrep der dokumentasjon av «fakta» står i sentrum. Historieskriving består for antikvaren som en samling av alle slags typer fakta, ikke bare historisk fakta, men alt man kan tenke seg som fysiske og sosiale fakta.

---

⁴⁷ Beyer, 1968, s. 30

En slik innsamling skulle basere seg på erfaringsbasert kunnskap og ble arbeidet med systematisk. På denne måten hadde disse verkene en større vitenskapelig ambisjon, slik vi kjenner igjen vitenskapelig historieskriving fra samtiden. Det antikvariske preget gjør at verket skiller seg på en rekke områder fra historieproduksjonen på 1500-tallet. Strukturelt skiller Edwardsens verk seg med en gjennomgående tematisk oppbygging, boken er delt opp i kapitler basert på tematisk innhold og følger ikke den tidligere kronologiske gjennomgangen av historien. Den antikvariske formen gjør også at historieverkene får et større lokalt preg, topografiske beskrivelser og søken etter erfaringsbasert fakta nødvendiggjør en lokal geografisk ramme. Dette er et tydelig skille fra 1500-tallets verk, da selv om forfatteren skrev «Bergens» historie, ble det hele rammet inn i en nasjonal norsk kontekst. Denne konteksten har helt forsvunnet i «Bergensbeskrivelsene», de fungerer som rene lokalhistoriske verk.

Jeg bruker Olav Brattegard sin versjon av verket, han utga en *Bergens beskrivelse* i to bind, det første bindet kom ut i 1951 og det andre i 1952. Brattegard sin trykte utgave av Edwardsens verk baserer seg på håndskriften: Ledreborg MS. 109 fol. Dette håndskriftet er datert til 1694, altså tjue år nyere enn det originale manuskriptet.

Her kan man peke på hvordan Edwardsen referer til andre historieverk for å bygge opp sin egen formidling. På litt over et århundre, mellom skrivingen av *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* til *Bergens beskrivelse*, har det foregått en betydelig utvikling i forventningene til hvordan et historieverk skal forholde seg til kildemateriale. I *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* er referanser til materiale som har blitt brukt i fremstillingen helt fraværende. Til sammenligning har Edwardsen referanser til andre verk på de fleste sider av hans 900 sider lange historiebok. Referansene er ikke konsekvente, det er ikke alltid at Edwardsen referer til spesifikke sidetall. Av og til referer han ikke til en spesifikk tekst engang, bare til en forfatter. Som på side 378 der et avsnitt har fått referansen «M. Absol:». Referansen tyder på at informasjonen kommer fra Magister Absalon, altså Absalon Pedersson Beyer, men sier ingenting om hvilke av hans tekster som har blitt tatt i bruk. Samtidig er ikke Edwardsen tydelig på når en referanse betyr at han gjør direkte avskrifter av andre verker eller om han har omskrevet innholdet med sine egne ord. For eksempel er Edwardsens fremstilling av lensherren Christoffer Valkendorf en direkte avskrift av *Bergen Fundas* på rundt syv sider.⁴⁸ Dette gjør det problematisk å vurdere om Edwardsens tekst består av originale drøftinger når man ikke har tilgang til verkene som blir referert.

---

⁴⁸ Edwardsen, 1951, s. 421

Eriksen forklarer at denne metoden for å avskrive tidligere verk er en praktisk realisering av Edwardsens kunnskapsidealer. Hun forklarer at ved å direkte avskrive tidligere verk opprettholder Edvardsen kvaliteten ved arbeidet, avskriftene er viktig i nettopp den forstand at det viser at Edvardsen ikke har kommet opp med noe selv. Men at det er kilder for historisk kunnskap nettopp fordi det er direkte avskrifter, det er en del av det antikvariske prosjektet sitt mål om å bevare og videreformidle kunnskap.⁴⁹

1.7.1 Hvorfor tyskere?

Avgrensingen ved å bare sammenligne tyskerens roller i ulike fortellinger i verkene er gjort på det grunnlag at ved å undersøke den størrelsen forfatterne er i «konflikt» med. Tyskerne fungerer i alle verkene som en gruppe i konflikt med byen Bergen. Ved å systematisk gjøre rede for fremstillingene av denne gruppen er tanken at det vil være med å belyse forfatterens selvforståelse. En av funksjonene for historieskriving er konstrueringen av en identitet, og identiteten kan forstås som å definere hvilke gruppe man hører til, og i forlengelse hvem som ikke hører til gruppen. Problemstillingen min bygger på antagelsen at hanseatene vil tydelig fungere – i mindre eller større grad – som denne «utenfor» gruppen i disse tre verkene.

For å gjennomføre sammenligningen av fortellingene av tyskerne i verkene vil jeg ta i bruk flere analytiske kategorier i tillegg til Rüsens typologi. Disse analytiske størrelsene er aktører, objekter, tid og retning. Aktører og objekter som kategori handler om hvordan fortellingene iscenesetter ulike størrelser i teksten. Dette tydeliggjør analysen av hvordan forfatterne forteller i sine historieverk. For eksempel ved å undersøke hvilke typer aktører fortellingen handler om. Handler det om enkeltindivider som frembringer endring, eller er det lagt større vekt på politiske eller gudommelige hendelser? I tillegg kan være belysende å undersøke subjektposisjonene til aktøren i teksten, som for eksempel om de fremstilles som helter eller ofre. Objektene i teksten vil få samme behandling. Hvilke objekter iscenesettes av fortellingene, og hvilke roller spiller de i tekstene? Aktører og objekter er flytende begreper som ikke har et sterkt skille, men man kan løst definere aktører som individer og grupper i fortellingene, mens objektene er gjenstander eller enheter som fungerer meningsbærende i teksten. Objekter i disse fortellingene kan for eksempel være kongerike Norge eller privilegiebrevene.

---

⁴⁹ Eriksen, 2020, s. 64f

Tid og retning som kategorier bygger på blant annet Raingard Essers analytiske størrelser anvend på lokalhistoriske verk fra Beneluxlandene på 1600-tallet. Esser hevder at gjennom forfatternes forståelse av historisk tid og retning konstruerer versjoner av fortiden.⁵⁰ For eksempel vil retningen i en fortelling være belysende for hvordan forfatteren kontekstualiserer en konflikt, som da er relevant i forhold til konfliktene som er skildret mellom hanseatene og ulike aktører i Bergen. Ved å bestemme retningen i en fortelling om konflikt etablerer forfatteren en forståelse av seg selv og opponenten i konflikten, i dette tilfellet hanseatene. Synet på historisk tid er relevant i forhold til det viser til hvordan forfatteren opererer med forholdet mellom fortid og samtid. Altså hvordan de bruker fortiden for å orientere seg i sin egen samtid.

---

⁵⁰ Esser, 2012, s. 16

2.0 Hva er det som står om tyskere i historieverkene?

Hanseatenes rolle og plass i disse verkene er varierende. Hos de tidlige bergenshumanismens historieverker finner man utelukkende negative og fiendtlige fremstillinger av tyskerne i Bergen. I *Bergen Fundas* blir store deler av boken dedikert til kritiske fremstillinger av hanseatenes gjerninger gjennom Bergens historie. Forfatteren tillegger også plass til å negativt omtale og rette på en tysk historikers fremstilling av hansaen i Bergen. *Om Norgis Rige* inneholder for det meste polemiserende fremstillinger av det tyske elementet i byen. *Bergensbeskrivelse* inneholder også sin del av negative beskrivelser av tyskere. Her finner man også langt flere positive og nøytrale skildringer.

For å muliggjøre en systematisk gjennomgang av tyskernes plass og rolle i disse tre verkene har jeg kartlagt alle nevnelser av tyskere i historieverkene. Jeg har lest tekstene og skrevet ned enhver passasje som er relevant i forhold til tyskere eller tyske aktiviteter. Det «tyske» i kartleggingen er definert som en nevning av tyskere eller Tyskland, men også når verkene nevner tyske riker eller byer, hanseatene og hansabyer. De tysk-relevante passasjene er så definert med hjelp av ulike kategorier. Disse kategoriene er kontekst, aktør og konflikttipe.

Konteksten er en inndeling basert på det tematiske innholdet i passasjen, i hovedsak består dette av om fremstillingen handler om noe økonomisk eller politisk, men det kan også bestå av tematikk basert på religion eller historieskriving. Aktør kategorien kartlegger om passasjen handler primært om tyskerne eller noe annet, inndelt i forhold til om tyskerne er primæraktøren eller sekundæraktøren i teksten. Hvis det er konflikt i fremstillingen beskriver kategorien konflikttipe hva slags konflikt som blir beskrevet. Som for eksempel voldelig, ikke-voldelig, økonomisk eller politisk.

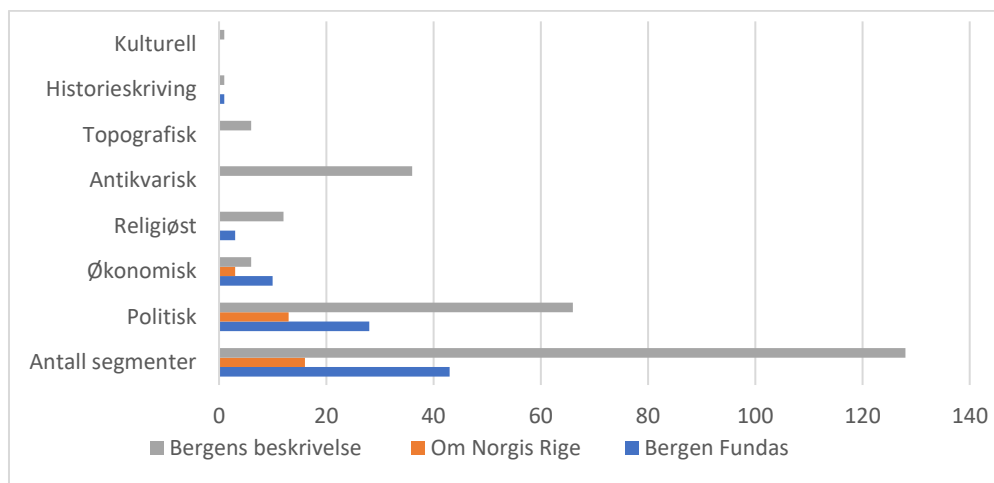
I *Bergen Fundas* er det 43 unike instanser som omhandler tyskere i verket, som tilsvarer omtrent 65,4% av det 52 sider lange verket, med et omfang på litt over 34 sider. Tyskerne fungerer som primær aktør i 88,4% (38 av 43) av tilfellene. Konteksten i seksjonene om tyskerne er politisk i 65,1% (28 av 43) av tilfellene, økonomiske 23,3% (10 av 43), religiøst i 7% (3 av 43), relatert til historieskriving i 2,3% (1 av 43) og kulturell i 2,3% (1 av 43). Av de 43 segmentene om tyskere, er 95,3% (41 av 43) en fremstilling av en konflikt. Økonomisk konflikt er representert flest ganger, med 51,2% (22 av 43), etterfulgt av voldelig konflikt med 27,9% (12 av 43), ikke-voldelig konflikt 9,3% (4 av 43), religiøs konflikt 4,7% (2 av 43) og polemikk 2,3% (1 av 43).

Om Norgis Rige inneholder 16 unike segmenter som omhandler tyskere, som tilsvarer omtrent 17,7% av det 79 sider lange verket, med et omfang på rundt 14 sider. Konteksten i disse segmentene er politisk i 81,3% (13 av 16) av tilfellene og økonomisk i 18,7% (3 av 16). Beskrivelser av konflikter mellom tyskere og andre, hvor 61,5% (8 av 13) er voldelige mens 38,5% (5 av 13) viser til økonomisk konflikt. De fungerer som primæraktører i 43,8% (7 av 16) av tilfellene, og sekundær i 56,2% (9 av 16). Av konflikttypene inneholder 13 av 16 segmenter en form for konflikt. Der voldelig er representert flest ganger med 50% (8 av 16), etterfulgt av økonomisk 31,3% (5 av 16).

Bergens Beskrivelse inneholder 128 passasjer fordelt på 208 sider med tekst som omhandler tyskerne, til sammen er verket 903 sider fordelt på to bind. Det tilsvarer 23% (208 av 903). Av passasjene omhandler 28,1% (36 av 128) antikvarisk informasjon, 4,7% (6 av 128) topografiske beskrivelser, 51,6% (66 av 128) politisk kontekst, 0,8% (1 av 128) kulturell kontekst, og 0,8% (1 av 128) handler om historieskriving. I 53,1% (68 av 128) av tilfellene fungerer tyskerne som primæraktører og 46,9% (60 av 128) fungerer de som sekundæraktører. Av konflikttypene er det ingen konflikt i 48,4 % (62 av 128) av segmentene. Det fremkommer flest tilfeller av voldelig konflikt 21,9% (28 av 128), økonomisk 11,7% (15 av 128), ikke-voldelig 8,6% (11 av 128), religiøst 4,7% (6 av 128) og politisk 2,3% (3 av 128).

Verk	Antall segmenter	Historie-							
		Politisk	Økonomisk	Religiøst	Antikvarisk	Topografisk	skrivning	Kulturell	
Bergen Fundas	43	28	10	3	0	0	0	1	0
Om Norgis Rige	16	13	3	0	0	0	0	0	0
Bergens beskrivelse	128	66	6	12	36	6	6	1	1

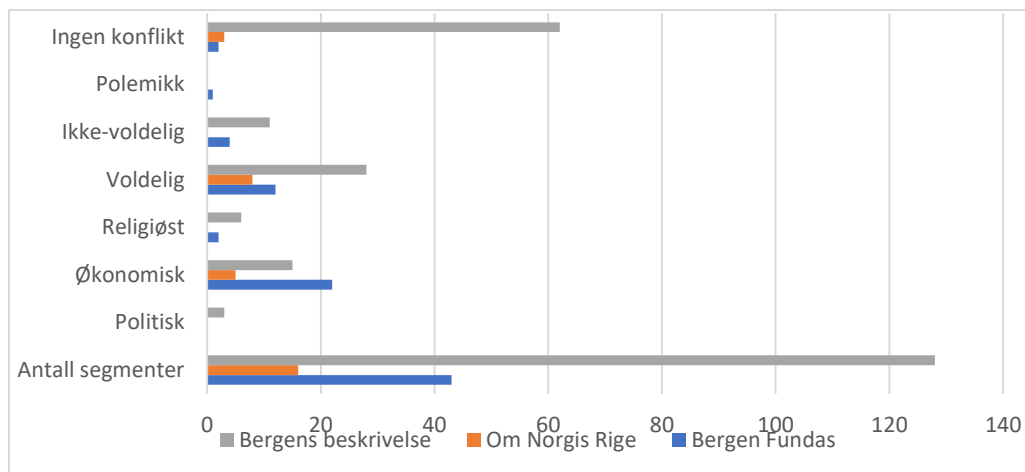
Tabellen over viser de ulike segmentene inndelt i hvilken kontekst de faller innenfor, fordelt på de tre historieverkene. *Bergen Fundas*, med 43 segmenter, har en sterk vekt på politiske temaer. Etterfulgt av økonomiske temaer, mens religiøse temaer er minst representert. Det er ingen antikvariske eller topografiske temaer i dette verket, som passer inn i perioden. *Om Norgis Rige*, med 16 segmenter, har en enda sterkere vekt på politiske temaer. Økonomiske temaer utgjør også en stor del av instansene der tyskerne nevnes, og det er ingen religiøse, antikvariske, topografiske eller historieskrivende temaer.

Ved denne grafen blir det tydelig hvor mange flere passasjer det er om tyskere i *Bergens beskrivelse* enn de andre verkene. Likevel er det *Bergen Fundas* som skiller seg ut i forhold til ved at nesten to tredjedeler av teksten handler om hanseatene, mens *Om Norgis Rige* og *Bergens beskrivelse* inneholder omtrent like mye innhold om tyskere (forholdvis 17,7% og 20%), rent prosentmessig. Dette tyder på *Bergen Fundas* sin forfatters oppfatning av tyskernes rolle i Bergen og Norges historie. I *Bergen Fundas* har hanseatene fått en sentral plass i historiefremstillingen, det står for eksempel mer om tyskere i verket enn norske konger. Omfanget av tyskernes plass i teksten må også tolkes som en del av forfatterens politiske motiv. Verket bærer preg av et ønske om å legitimere den danske kongemakten og svekke hansaens makt i Norge.

Bergens beskrivelse, med 128 segmenter, har en mer variert tematisk fordeling. Som passer godt i forhold til verkets antikvariske karakter. Politiske temaer utgjør fortsatt en betydelig andel (51,6%), mens antikvariske temaer er godt representert (28,1%). Økonomiske og religiøse temaer utgjør henholdsvis 4,7% og 9,4%, og topografiske temaer er også til stede (4,7%). Historieskriving utgjør en liten andel (0,8%).

Verk	Antall segmenter	Politisk	Økonomisk	Religiøst	Voldelig	Ikke-voldelig	Polemikk	Ingen konflikt
Bergen Fundas	43	0	22	2	12	4	1	2
Om Norgis Rige	16	0	5	0	8	0	0	3
Bergens beskrivelse	128	3	15	6	28	11	0	62

Tabellen og grafen over viser antall av ulike konflikttyper i segmentene om tyskerne fra historieverkene. Voldelige konflikter er mest representert i både *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Generelt er politiske temaer og voldelige konflikter fremtredende i alle tre verkene, med *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* som de mest ensidige i denne forbindelsen. *Bergens beskrivelse* har en mer variert tematisk fordeling og inkluderer antikvariske og topografiske temaer.

Basert på denne analysen kan vi konkludere med at politiske temaer og voldelige konflikter er fremtredende i alle tre verkene, men særlig i *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. *Bergens beskrivelse* skiller seg ut med sin mer varierte tematikk og større andel av antikvariske og topografiske temaer. Når det gjelder tyskernes rolle som primær- og sekundæraktører, er primæraktør rollen dominerende i *Bergen Fundas*, mens *Om Norgis Rige* og *Bergens beskrivelse* har en mer balansert fordeling mellom primær- og sekundæraktører.

Fokuset på politiske temaer og voldelige konflikter i *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* tyder på at forfatterne av disse verkene var spesielt opptatt av maktkamper og politiske hendelser. I kontrast til dette, viser *Bergens beskrivelse* en mer variert tematisk fordeling med større vekt på antikvariske og topografiske temaer. Dette kan tyde på at forfatteren av dette verket hadde en bredere interesse for kultur, arkitektur og geografi i tillegg til politiske og økonomiske temaer når det gjelder fremstillinger av tyskere.

Til slutt kan analysen av konflikttyper og deres fordeling i de tre verkene gi innsikt i hvordan konflikt og maktspill var viktige aspekter av historiefortellingen. Voldelige konflikter dominerer i alle tre verkene, noe som viser at vold og konflikt var sentrale temaer i datidens historiefremstilling om tyskere. *Om Norgis Rige* følger ingen kronologisk struktur og de tysk-relevante passasjene er spredt relativt jevnt utover verket. Omfanget av tyskerne i verket viser

til hvordan Beyer i mindre grad var opptatt av tyskere og hansabyene i en historisk fremstilling om Norge.

Størsteparten av innholdet i *Bergens beskrivelse* som omtaler tyskere er skrevet i det tematiske kapittelet som omhandler Bergen bys innvandrere. Kapittelet er 177 sider langt, men det handler ikke bare om tyskere, det er dedikert en mindre del for alle de forskjellige grupper med innvandrere som bor eller har bodd i Bergen. Samtidig består 77 sider av dette kapitelet av kopier fra forskjellige privilegiebrev hanseatene har operert med i Bergen. Omfanget sett i lys av verkets lengde tyder på at Edwardsen har vektlagt tyskerne som en sentral størrelse i Bergens historie.

3.0 Hovedfortellingene i historieverkene

Hovedfortelling er et narratologisk begrep som handler om hvordan historietekster formidler budskap. Ifølge boken *Fortalt Fortid: Norsk historieskriving etter 1970* er en av måtene å identifisere en tekst hovedfortelling på å lete etter: «en eller flere meningsbærende fortellinger [...] som uttrykker tekstenes hovedbudskap».⁵¹ Hovedfortellingen er den helhetlige sammensetningen som gir fortellingen mening. Denne meningsbærende funksjonen blir identifisert gjennom å tolke hva som vektlegges i teksten, hvilket perspektiv som er presentert og hva som er utelatt fra teksten. Utdypelsen av hovedfortellinger vil synliggjøre hvordan de utvalgte sidefortellingene støtter (eller eventuelt motsier) hovedfortellingen i tekstene.

Analysen vil kort ta for seg ulike punkter knyttet til hvordan tekster forteller. Som fortellingens retning og hvilke roller forfatteren får i fortellingene. Jeg vil også plassere fortellingene i Rüsens typologi rundt fortellingenes funksjon. De fire kategoriene til Rüsén består av tradisjonsfortellinger, eksemplariske fortellinger, kritiske fortellinger og utviklingsfortellinger.

3.1 Fortellingstyper, tid og identitet

Bergens Fundas hovedfortelling er en fortelling om seier og kontinuitet. Verket presenterer Bergen som en del av det mektige Norge i fortiden. Forfatteren knytter den norske kongerekken og landets ære til byen Bergen. Videre beskrives de tyskes ankomst til Bergen, her skriver forfatteren med søkelys på borgerskapet og deres kongelige privilegier. Hanseatenes avtaler med kongen blir også beskrevet, her vektlegger forfatteren hvordan hanseatene oppfører seg uærlige ovenfor frihetene de har fått av kongemakten. Fortellingen fortsetter inn i samtidens Bergen, der lensherren står i politisk konflikt med hanseatene, blant annet over privilegiene. Fremstillingen avsluttes med at Valkendorf seirer ovenfor hanseatene og det bergenske borgerskapet får gjeninnsatt sine kongelige privilegier.

Retningen til fortellingen er preget av «fremgang», men i all hovedsak er det en fortelling om kontinuitet og tradisjon. Den norske storheten blir en tradisjon som blir oversatt til de bergenske forhold med handelen og kjøpmennene som befinner seg i byen. Frihetene blir utfordret av en fremmed gruppe – hanseatene, og til slutt seirer tradisjonen og kjøpmennene

---

⁵¹ Heiret et al., 2013, s. 26

får tilbake sine privilegier som de «alltid» har vært deres rett. I denne fortellingen er det ingen forskjell mellom fortiden og samtiden, privilegiene som eksisterte før overføres direkte til samtiden. Det skapes en kontinuitet gjennom de norske kongers storhet, til byens storhet, til gjenerobringen av samtidens storhet. Slik knyttes fortid og samtid, og utviklingen peker også mot fremtiden.

Denne typen fortelling passer inn i Rüsen typologi som en tradisjonsfortelling. Disse fortellingene minner mennesker på hvor levemåten vår stammer fra. De knytter samtiden og fortiden gjennom kontinuitet.⁵² Fortellingen i *Bergens Fundas* viser kontinuitet og peker på tradisjoner som en måte å kjempe mot samtidens fremmede trussel – hanseatene. Tradisjonen er slik ting har vært og alltid vil vær. Ifølge Rüsen skaper en slik fortelling identitet gjennom å understøtte forhåndsgitte rammer for selvforståelse. Verket vil styrke og bruke denne selvforståelsen, legge den fremst i minne til bergenske og norske innbyggere for å kjempe mot endring og utvikling – som truer den gitte selvforståelse og tradisjonen. Forfatteren skriver for eksempel om hvordan Norge kan klare seg uten hanseatene, og viser til hvordan Norge tilstand var før tyskerne kom.⁵³ Forfatteren appellerer til tradisjonen, fortiden kan bli lik som fremtiden. Slik var det før, derfor kan det bli slik igjen. Tiden i slik fortelling inntar en form som evighet, fortiden, samtiden og fremtiden vil alltid være knyttet til tradisjonen og kontinuitet.

Rüsen skriver også om hvordan de fire forskjellige typene av fortellinger finnes i alle historiske tekster, de er tett sammenknyttet og utformer et komplekst forhold til hverandre. Dette ser man i *Bergen Fundas* med en overgang fra tradisjonsfortelling til den eksemplariske fortelling. Den siste del av verket som følger Valkendorf gjør en overgang til eksempelhistorie, der Valkendorf fungerer som en skikkelse til etterfølgelse. Valkendorf og eksempelhistorien vil nærmere undersøkes i neste kapittel om samtidsfortellingene. Ifølge Rüsen vil da *Bergen Fundas* også utrykke identitet gjennom å generalisere erfaringer om til adferdsregler. Altså vil Valkendorfs handlinger være eksempler til etterfølgelse som uttrykker adferdsregler. Slike regler uttrykker igjen identitet gjennom at gruppen skaper selvforståelse i en serie av normative regler alle må følge. Rüsen hevder også at det er en naturlig progresjon fra en tradisjonsfortelling til den eksemplariske fortelling.

---

⁵² Rüsen, 1987, s. 90

⁵³ *Bergen Fundas*, 1957, s. 44

Man kan også tolke verket med utgangspunktet at hovedfortellingen er den eksemplariske fortelling som har sekundær elementer av tradisjonsfortellingen. Ifølge teorien må enhver eksemplarisk fortelling bygge på en tradisjonsfortelling. Man kan tolke siste del av verket (den eksemplariske fortellingen om Valkendorf) som en slags konklusjon eller endepunkt som fortellingen når. Tradisjonen bygger opp og støtter konklusjonen om Valkendorfs handlinger til etterfølgelse. Her finner man en svakhet ved Rüsens typologi. Det er ofte vanskelig å skille mellom typene. Rügen skriver at det finnes elementer av alle fire fortellingstypene i alle historiske fremstillinger, samtidig som en av de fire fungerer som den dominerende fortellingstypen. Det kan derimot være vanskelig å skille mellom fortellingstypene, og vurdere at en type er mer fremtredende enn en annen.

Tidsoppfatningen i *Om Norgis Rige* er knyttet til 500 års sykluser og Guds vilje. En lineær tidsforståelse i kraft av at Guds vilje vil alltid føre til den endelige dommedagen. Samtidig som syklusen uttrykker en form for evighet, ikke bundet i kontinuitet og tradisjon. Fordi Beyers fortelling er en om nedgang og forfall, med et hint av håp om gjenreisning. Han befinner seg i et tidsperspektiv der dommedagen er nær og Norges skrøpeligheit er tegn på den endelige undergangen. Samtidig som han beskriver hvordan Norge «bliffuer til barn paa ny igjen»⁵⁴, som tyder på at landet skal gjenta 500 års syklusen. Kanskje man ikke kan tolke syklusen som et tegn på en tidsoppfatning av tid som evighet, men at gjennomgangen av en menneskealder er en fortelling om utvikling. Beyer skriver at «huert femte hundret aar da pleyer der at ske nogen forandring vdi keyserdömmen, kongeriger, förstedömmen, steder, byer oc menigheder.»⁵⁵ Altså mener Beyer at Norge vil bli gjenfødt og gå gjennom aldringsprosessen på nytt. Beyer er opptatt i verket av kontrastene mellom fortiden og samtiden, dette og forskjellen mellom de ulike aldrene til Norge tyder på at Beyer operer med et skille av hans oppfatning av fortid og samtid. I kontrast til forfatteren av *Bergen Fundas*, som ikke har tydelig skille mellom fortid og samtid.

Følger man Rüsens typologi vil da *Om Norgis Rige* uttrykke en tidsoppfatning som temporalitet. Slike fortellinger presenterer forandring og utvikling som konstant, og muliggjør at menneske føler seg trygg i sin forståelse tid i konstant bevegelse og endring.

Tidsoppfatningen er knyttet til forståelsen av konstant endring, man blir bevist på sitt eget

---

⁵⁴ Beyer, 1968, s. 29

⁵⁵ Beyer, 1968, s. 39

forhold tid og tidsoppfatning. Ifølge Rösen uttrykker fortellingen identitet gjennom å knytte permanens og forandring til en prosess av selvdefinerings.⁵⁶

En måte denne identiteten kommer til uttrykk på er at riket sin evige forandring blir fremstilt gjennom som en kvinneskikkelse. Beyer gir Norge menneskelige egenskaper gjennom sin aldringsmetafor, denne mennesket blir konsekvent omtalt med feminint pronomen. Beyers fortelling fremstiller da Norge som en kvinne. Inga H. Undheim forklarer i sin avhandling i nordisk litteraturvitenskap at kvinneskikkelsen fungerer på to metafornivå. Metaforen kan fungere gjennom at Norge inntar jomfrurollen og morsrollen.⁵⁷ Jomfrurollen uttrykker identitet gjennom forventningen av jomfruen skal beskyttes og holdes ren. Morsrollen fungerer gjennom referansen til Norge som «en gammel vidue»,⁵⁸ altså som en gammel enke. Dette appellerer også til en forventning av å beskytte noe sårbart. Beyers tekst fungerer som et uttrykk for tilhørighet fordi Norge blir en felles morsfigur som er nødvendig å beskytte og hedre.

Edwardsens verk sin hovedfortelling fungerer som en kritisk fortelling. Edwardsen stiller spørsmål til etablert kunnskap og tradisjoner. Samtidig presenterer han nye aktører og objekter i sin fortelling, størrelser som hadde vært helt utenkelig for de tidligere forfattere å skrive en historisk fremstilling om. Rösen skriver at den kritiske fortellingen kommer fra menneskets evne til å si «nei» til etablerte rammer av tradisjoner og regler, dette «nei» baner veien for nye rammer.⁵⁹ Edwardsen følger ikke de samme linjene for kontinuitet og tradisjon som *Bergen Fundas* gjør, samtidig presenterer ikke Edwardsen en fortelling om forandring eller utvikling. Grunnleggende er Edwardsen som antikvar kritisk til etablert kunnskap. Den antikvariske historiefortellingen er på mange måter innsamlingen av materiale, og fremstillingen av dette materiale. Edwardsen presenterer mye av sitt historiske materiale uten kommentar, som for eksempel da han skriver av både *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* i sitt eget verk. Dette kan ikke utelukkende tolkes som at Edwardsen støtter de historiske fremstillingene i de tidligere verkene. Avskriftene kan tolkes som en av mange måter å samle historisk materiale. De er artefakter fra fortiden, og er derfor verdig til innsamling i et antikvarisk verk.

---

⁵⁶ Rösen, 1987, s. 93

⁵⁷ Undheim, 2010, s. 35ff

⁵⁸ Beyer, 1968, s. 33

⁵⁹ Rösen, 1987, s. 92

Det er mye som tyder på at Edwardsen representerer en kritisk tilnærming til etablerte tradisjoner i den bergenske historieskrivingen. Edwardsen skrev historie uten politisk motivasjon, et typisk trekk blant antikvarisk historieskriving.⁶⁰ Historieskriving før antikvariansimen var i stor grad basert på politikk og store menn. Edwardsens verk inneholder fremstillinger av ikke-eliter, det finnes beskrivelser av vanene til fattige og den generelle allmuen. Dette er enda et karakteristisk trekk ved en antikvarisk fremstilling.⁶¹ Slike fremstillinger er totalt fraværende fra *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Norge som rammen for historisk forståelse blir også forkastet. Det er Bergen som er den rammen Edwardsen vil skrive historie innenfor.

Ifølge Rüsens typologi vil Edwardsens hovedfortelling fremstille historiens nye tradisjoner og rammer ved å si «nei» til de etablerte regler og tradisjoner.⁶² Denne nye tradisjonen er den antikvariske fremstilling. Antikvariansimen representerte på mange måter et radikalt skille med tidligere historieskriving. Rügen skriver at i den kritiske fortellingen blir tid forstått som et objekt som må evalueres («object of judgement»)⁶³ Dette passer godt inn i den antikvariske tidsforståelsen. Der fortiden fungerer som studieobjektet, som igjen fører til at antikvaren operer med et tydelig skille mellom fortid og samtid. Samtidig er det viktig å understreke hvordan *Bergens beskrivelse* sin antikvariske tilnærming ikke gjør verket om til en utelukkende kritisk fortelling. Som nevnt vil alle de fire typene fortelling i Rüsens typologi være til stede i alle historiefortellinger. På mange måter fungerer Edwardsens verk som en fortsettelse av tradisjonen av den bergenske historieskrivingen. Edwardsens viderefører de tidligere verk med direkte avskrift, og selv om dette ikke kan tolkes som en tilslutning av historienes fortellinger. Finnes det heller ingen åpenbar eller tydelig kritikk av de samme fremstillingene. Det Edwardsen gjør derimot er å bringe helt nye tilnærminger med videre i tradisjonen, samtidig som han bringer med videre mange av de tradisjonene som har eksistert før hans verk.

Man kan heller ikke hevde at Edwardsens fortelling skaper eller uttrykker identitet på noen ny måte. *Bergens beskrivelse* uttrykker identitet slik *Bergen Fundas* gjør med å videreføre storhetsfortellingene og eksempelhistorien. I tillegg til det uttrykkes identitet gjennom *Om Norgis Rige* sin utviklingsfortelling. Edwardsen uttrykker identitet på den samme måten i sine egne originale fremstillinger også, som i sin samtidsfortelling. Der forteller Edwardsen om

---

⁶⁰ Sweet, 1997, s. 187

⁶¹ Esser, 2012, s. 328

⁶² Rügen, 1987, s. 92

⁶³ Rügen, 1987, s. 91

hvordan tyskerne har endret seg fra fortiden til samtiden. Dette vil bli gjennomgått grundige i neste kapittel om samtidsfortellingene til verkene.

4.0 Rollen til hanseatene i samtidsfortellingene til *Bergen Fundas, Om Norgis Rige og Bergensbeskrivelse*

Samtidsfortellingene i verkene vil jeg definere som en av de ulike sidefortellingene som eksisterer sammen med hovedfortellingen i historieverkene. Sidefortellinger er mindre narrativ som støtter opp mot fremstillingen i hovedfortellingen. Slike fortellinger kan også fungere som motfortellinger, altså fortellinger som er kritisk til eller motsier budskapet i hovedfortellingen. Samtidsfortellingene er valgt til analyse på grunnlag av at alle tre verkene inneholder en slik fremstilling. Forfatterne av *Bergen Fundas, Om Norgis Rige og Bergens Beskrivelse* skriver alle om sin egen samtid i disse verkene. Dette gjør fortellingene til sammenlignbare størrelser. *Bergen Fundas* er samtidsfortellingen fremstillingen av lensherren Valkendorf. *Om Norgis Rige* sin samtidsfortelling er ikke en sammenhengende fremstilling, men en fragmentert beskrivelse av ulike forhold. Samtidsfortellingen til *Bergens beskrivelse* regnes som starten av kapittel 16 i den fjerde bok: «Om den Skick oc Wandel, som nu brugis paa Contoret.»⁶⁴ til det 19. kapittel i den fjerde bok (fra side 430-441).

Etter en beskrivelse av innholdet i de ulike samtidsfortellingene vil jeg gjennomføre en sammenligning av forskjellige analytiske størrelser. Disse består av fortellingenes bruk av aktører og objekter i tillegg til noen litterære virkemidler. Fortellingenes tidsbegrep og retning, deres budskap og fortellingenes struktur. Kapitlet vil også gjennomgå hvordan fortellingene passer inn i Jörn Rüsens typologi som beskriver fire fortellingstyper: tradisjonsfortellingen, den eksemplariske fortellingen, den kritiske fortellingen og utviklingsfortellingen. Typologien vil bli brukt til å si noe om hvilke funksjoner fortellingene uttrykker knyttet til identitetsdannelse. Til slutt vil det gjøres rede for hvordan fortellingene passer inn i hovedfortellingene til verkene. Om deres budskap og uttrykk samsvarer med de sentrale trekkene fra hovedfortellingene eller finnes det motstridende fremstillinger?

4.1 Samtidsfortellingene

Ved den kvantitative gjennomgangen av tyskerne i verkene ser man at hanseatene fungerer hovedsakelig som en del av politiske kontekster i alle tre verkene. Med en betydelig andel av totalinnholdet i *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Samtidig kan man tolke de aller fleste

---

⁶⁴ Edvardsen, 1951, s. 430

instansene der konflikt blir skildret som uttrykk for økonomisk konflikt. Med en betydelig andel av voldelig konflikt i tillegg, dette er tendenser som følger alle verkene. *Bergens beskrivelse* skiller seg ut ved flere skildringer av voldelig konflikt enn økonomisk, dette bildet er motsatt i de to andre verkene, samtidig dominerer disse to kategoriene fremstillingene av konflikt i verkene. *Bergens beskrivelse* skiller seg også ut i kraft av hyppigheten av fremstillinger uten konflikt, som rommer nesten halvparten av instansene i teksten tyskere blir nevnt, mens både *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* nesten utelukkende fremstiller tyskerne som en del av en konflikt. I forhold til samtidsfortellingene vil man da kunne forvente at alle fortellingene er drevet av den politiske konteksten knyttet til hanseatene, samtidig som flesteparten av uttrykkene for konflikt vil komme i form av økonomiske og voldelige tvister. Man kan også forvente at *Bergens beskrivelse* inneholder en betydelig andel skildringer av tyskere utenfor den politiske konteksten i tillegg til skildringer der konflikt er fraværende.

4.1.1 Bergen Fundas

Bergen Fundas sin samtidsfortelling begynner i den tredje del av boken. Kong Christian den tredje er akkurat blitt kronet til konge over Danmark-Norge. Forfatteren beskriver hvordan kongen straks sendte skip til Trondheim mot erkebiskop Olav Engelbrektsson. Biskopen kom i konflikt med kongen over innførelsen av den lutherske tro i Norge.⁶⁵ Etter dette skriver forfatteren om hvordan borgerne i Bergen har kommet i konflikt med hanseatene. De tyske handelsmennene i Bergen har motsatt seg borgerne. De seiler for å handle i Nord-Norge, og borgerne sender klagemål til Christian den tredje. Kongen stadfester borgernes privilegier og gir de nye privilegier «effter de gamle Friheder».⁶⁶ De bergenske borgernes skulle etter disse nye privilegier få handle fritt i hele kongerike. Samtidig skal privilegiene la dem handle i hansabyene på samme måte som hansaen får handle i Bergen. Dette fører til forhandlinger mellom Hansaforbundet og kongen. Under forhandlingene blir det bestemt at alle de nye privilegier til borgerne skal beholdes og at de tyske håndverkerne skal underligge seg norsk lov og betale skattene som følger med.⁶⁷ Håndverkerne nekter og konflikten mellom de bergenske borgere og hanseatene er i ferd med å blusse opp.

---

⁶⁵ *Bergen Fundas*, 1957, s. 67

⁶⁶ *Bergen Fundas*, 1957, s. 68

⁶⁷ *Bergen Fundas*, 1957, s. 69

Etter dette kommer lensherren Valkendorf inn i fremstillingen av samtiden. *Bergen Fundas* forteller at kongen oppnevnte Christoffer Valkendorf som lensherre på Bergenhus i 1556.⁶⁸ Det første lensherren gjør er å rive mange av horehusene som sto i Øvregaten. Han lar også noen av de «garpe gaarder» rives. Gårdene ble revet fordi ifølge forfatteren har mange innbyggere blitt slått og drept i denne perioden, og man kunne aldri finne ut hvem som sto bak fordi de søkte tilflukt inne på de tyske gårdene. Her kunne «huercken Byfougeden eller nogen faa dennom vdt.»⁶⁹ Volden tyskerne kunne påføre en «Fattig Karll» som havnet i krangel med en «garp» blir beskrevet som svært brutal. Tyskerne kom etter dem med 20 til 30 mann med stein og håndspiker. Horehusene ble revet for å forhindre at kvinner ble fristet til et løsaktig liv sammen med en garp som forsørget dem med mat og klær.⁷⁰ Umiddelbart gir forfatteren inntrykket at Valkendorf er en mann med stor handlekraft, han er villig til å gjøre det som trengs.

Valkendorf forhandler frem en avtale med tyskerne at når det blir Mikkelsmesse skal håndverkene enten sverge troskap eller reise fra landet. Når Mikkelsmesse ankommer er halvparten av håndverkerne villige til å sverge troskap mens resten forsøker å rømme inn på bryggen. Da blir Valkendorf enig med lederne av hanseatene at de ikke skal gjemme vekk håndverkerne. Slik måtte de reise tilbake til Tyskland. Håndverkerne blir enige om å ikke si noe vondt om kongen eller Valkendorf, fordi «de kunde icke skylde Christoffuer Valckendorff for nogen Wredtlighedt wdj nogen maade».⁷¹ Verket og fortellingen om samtiden ender med at de bergenske borgerne nå kunne kjøpe varer på torget som før hadde vært reservert for de tyske kjøpmenn. Etter dette blir det bestemt at man skal bygge et nytt torg, og enhver mann ville hjelpe til med dette prosjektet.⁷²

4.1.2 Om Norgis Rige

Absalon Beyers samtidsfortelling må tolkes i lys av hans oppfatning av Norge som et rike i alderdom. Forfatteren forklarer at Norge kan sammenlignes med en menneskealder, der rike er likt som menneske som går gjennom «udsprung, fremgang oc ende.»⁷³ Norges barndom var tiden da hun stod øde, full av skog, mark, berger og daler. Da de første menneskene begynner

---

⁶⁸ *Bergen Fundas*, 1957, s. 70

⁶⁹ *Bergen Fundas*, 1957, s. 70

⁷⁰ *Bergen Fundas*, 1957, s. 70

⁷¹ *Bergen Fundas*, 1957, s. 78

⁷² *Bergen Fundas*, 1957, s. 78

⁷³ Beyer, 1968, s. 12

å bosette seg i Norge. Beyer deler så inn ungdomsårene til Norge i to faser: «adolescencia» og «juventus». Den første er preget av vekst og formering til «hun blev høg oc stor». I Norges «juventus» begynner rike å få muligheten til å hjelpe seg selv og andre, landet får konger og kan drive krig innenlands og utenlands. Beyer beveger seg så videre til Norges manndom.⁷⁴ Da får Norge øyner og begynner å se seg om: «da havde hun en guldkrone paa sit hovit, oc en forgylt løve med en blaa øxe».⁷⁵ Forfatteren dyrker fortiden og lengter tilbake til da Norge var stort og mektig. For Absalon blir Trondheims domkirke et viktig symbol for Norges manndom. Det er rikets «krone, blomster oc ornament». Bygningen fungerer som det ultimate bilde på hvilke fantastiske ting rike kunne oppnå i fortiden, da Norge var i sin manndomsalder.

Norge har bevist sin manndoms styrke fra Harald Hårfagres tid til rikets siste konge, som Beyer mener er kongen som giftet seg med dronning Margrete. På denne tiden har det gått 500 år, historiesynet til forfatteren hviler på en oppfatning om mannsaldrene til kongeriker varer nettopp så lenge. 500 år er det «seduanlig termin, paa huilke kongeriger pleye at staa ved mact» og «alle kongeriger have deris fatales periodos, det er visse aar oc tider paa hvilke de skulle staa oc blive ved mact, oc siden enten falle eller forvandlis.»⁷⁶ Beyer forklarer at fra den dag Norge mister sine herrer og konger under Danmarks styre blir rike gammelt. Da mister Norge sin manndoms styrke og visdom, landet kan ikke lenger føde sine egne kongebarn.⁷⁷ Beyers samtidsfortelling er preget av denne oppfatning av Norge i alderdom. Det er et rike i nedgang.

Samtidens alderdom blir fremstilt gjennom kontrastene til fortiden. Forfatteren peker på hvordan Bergen kunne i sin storhet vise til å holde 27 kirker med makt, i samtidens by er knapt mulig å opprettholde fire kirker. Norges «forfedre» kunne gå til krig med tjuetusen mann, mens «i dag» kan man ikke stille med tju hundre mann. I fortiden kunne de norske gårder produsere fire ganger så mye korn som de gjør i samtiden, ifølge Beyer.⁷⁸

Avslutningsvis skriver forfatteren: «Vore forfedre drog du i andre land til krig, kjøbenskab, studium, udi dag vil man icke drage af den by eller bygd man er fød i. Derfor er nu Norge gammel oc gaar med krycker, paa stølter, oc vil snart falle omkold.»⁷⁹

---

⁷⁴ Beyer skriver her «hendis mandoms alder». Manndom her blir brukt synonymt med å være voksen, og må ikke forveksles med å være mandig. Beyer bruker hunkjønn når han skriver om Norge.

⁷⁵ Beyer, 1968, s. 12

⁷⁶ Beyer, 1968, s. 21

⁷⁷ Beyer, 1968, s. 21

⁷⁸ Beyer, 1986, s. 26

⁷⁹ Beyer, 1968, s. 26

Hanseatene blir en del av Beyers fortelling som et symptom for Norges alderdom. Tyskernes handelsdominans blir som en gjenfødelse av rike. Hanseatene har gjort Norge om til et barn igjen.⁸⁰ Forfatteren konkluderer med at Norge ikke er så gammelt at alt er tapt, det finnes fortsatt styrke visdom og kraft i landet. Disse kvalitetene vil han få frem i teksten sin: «vil jeg nogit tale om de adskillige gaver som Gud haver begavitt Norge med.»⁸¹ Samtidsfortellingen til Beyer fortsetter med skildringer av norske bemerkelsesverdige kvaliteter eller «loff» som forfatteren kaller dem. Dette er egenskapene rike har beholdt i sin skrøpelige alderdom og det som kan gi håp for landets fremtid.

4.1.3 Bergens beskrivelse

Forfatteren innleder fortellingen med en beskrivelse av hansaens nedgang i Bergen. Hansaforbundet hadde på denne tiden «icke saa stærck Marg i Ryggen»⁸² ifølge Edvard Edvardsen. Hansabyene ble skilt fra hverandre, de har beveget seg så langt fra hverandre at de aldri mer kan bli samlet.⁸³

Edvardsen starter sin samtidsskildring under kapitlet: «Om den Sckick oc Wandel, som nu brugis paa Contoret.»⁸⁴ Innledningsvis beskriver han forholdet mellom fortidens og samtidens tyskere som «Nat oc Dag».⁸⁵ I fortiden var tyskerne opprørske, blodgjerrige og uregjerlige mens nå er de stille, fredelige og «øvrigheten underdanig» ifølge Edvardsen. Mye av æren for denne forandringen ligger hos guds tjenere og predikanter, som har klart å vise de tyske den rette vei å leve. En av disse var biskopen i København, Peder Palladius, han skrev en bok om de tyskes løsaktighet og grove synder. Boken ble lest for oldermennene, de atten og tyske predikanter i Bergen. Edvardsen skriver at boken ble brukt som en trussel. Hvis ikke de endret adferd skulle verket «præntis paa adskillige Tungemaal».⁸⁶ Slik skulle folk fra mange land få vite om tyskernes ugjerninger. Trusselen fungerte utmerket, de tyske prestene ble flittlige og ydmyke i sin prediken. Tyske kjøpmenn hørte etter og «mand kunde mærcke, at deris Prædicken gjorde Fruct.»⁸⁷

---

⁸⁰ Beyer, 1968, s. 29

⁸¹ Beyer, 1968, s. 33

⁸² Edvardsen, 1951, s. 428

⁸³ Edvardsen, 1951, s. 428

⁸⁴ Edvardsen, 1951, s. 430

⁸⁵ Edvardsen, 1951, s. 430

⁸⁶ Edvardsen, 1951, s. 431

⁸⁷ Edvardsen, 1951, s. 431

Neste kapittel beskriver tyskernes «daglige omgiengelse udi deris Gaarder».⁸⁸ Edwardsens skildrer boforholdene til tyskerne og deres daglige oppførsel. Beskrivelsene inneholder matvaner, lesevaner og kjøpsvaner.⁸⁹ Blant annet skriver forfatteren om hvordan tyskere gir mel eller penger til de fattige rundt juletider. Tyske gutter bærer ved og utfører diverse ærend for presten på lørdager.

Edwardsens samtidsfortelling viser hvordan tyskerne har forandret seg fra fortiden til samtiden. Fortidens tyskere er de tyskerne Edvardsen kjenner fra kildene sine, blant annet *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Disse tidligere verkene viser tyskere som «blodigerrige», «opprørske» og «uregjerlige» som nettopp Edvardsen kommenterer i sin fremstilling. Det er den store kontrasten mellom det forfatteren leser i kildene og hans levde erfaringer som gjør at det er som «Nat oc Dag». Det er i hovedsak en fortelling om forsoning, om hvordan to grupper mennesker går fra å være fiender til å være venner. Samtidig legger Edvardsen utelukkende skylden på tyskerne for fortidens konflikter.

4.2 Aktører og objekter

Det har tidligere blitt skrevet at Valkendorf fungerer som en helteskikkelse i *Bergen Fundas*.⁹⁰ I verket presenterer forfatteren lensherren som nesten utelukkende ansvarlig for nedkjempelsen av de tyskes makt i Bergen. Han fremstilles som hovedårsaken til at flere forskjellige grupper med tyskere til slutt underkaster seg den danske kongemakten. Samtidig er han så hederlig og ærlig at selv ikke de tyskere som må forlate byen på grunn av hans handlinger kan si noe vondt om han. Fortellingen om en helt som «redder dagen» er et velkjent fenomen fra den litterære verden. Fremstillingen av Valkendorf passer godt inn i dette bildet. Han ankommer Bergen i en periode der trusselen fra tyskerne er stor. I teksten blir det fortalt hvordan en kongelig ordinans ikke er tilstrekkelig for å sette tøyler på de tyske håndverkerne. Samtidig har byfogden ingen makt til å følge etter voldelige og morderiske «garper» når de gjemmer seg i sine gårder. Superintendenten klarer ikke å få de tyske prestene til å akseptere hans myndighet som deres overhode. I kontrast har Valkendorf både viljen og de personlige egenskapene til å bekjempe de tyskes makt i Bergen.

---

⁸⁸ Edvardsen, 1951, s. 435

⁸⁹ Edvardsen, 1951, s. 436

⁹⁰ Sørli, 1957, s. 7

Likt som i de fleste heltefortellinger ender verket med en lykkelig slutt. Byggingen av det nye torget symboliserer en endring ved den økonomiske og politiske makten i Bergen. Det gamle torget fjernes. Torget var en handelsplass der tyskerne hadde førsterett på å kjøpe varer, det nye torget innebærer ingen slike restriksjoner. Forfatteren viser også til hvordan Valkendorfs gjerninger har fungert som samlende for innbyggerne av byen, ved at enhver mann var med å hjelpe til å bygge det nye torget. *Bergen Fundas* avsluttes med oppløsningen av den tyske dominansen av byen og starten på kongemaktens dominerende posisjon.

Fremstillingen av Valkendorf som en helteskikkelse kan knyttes til et karakteristisk trekk ved eldre historieskriving. Dette besto av en tradisjon basert på å fremstille nyttige eksempler fra fortiden. Fortellingene skulle fungere som eksempler på gode eller dårlige handlinger, slik at historieskrivingen får en moralsk opplærende funksjon. Dette kalles for eksempelhistorie, Anne Eriksen skriver i sin bok *Livets læremester* at denne tradisjonen stammer fra ideen om historie som nettopp «livets læremester». Et verktøy for å lære om verden, til både etterfølgelse og advarsel. Denne ideen kan man knytter Eriksen tilbake til Aristoteles og historien som retorisk sjanger. Der historieskrivingen fungerer som et middel for forklaring og overtalelse, og derfor lå den under den retoriske sjanger, og ikke vitenskapen.⁹¹ Hovedsakelig fikk denne eksempelhistorien utslag i analyser av konger og prinsers valg og gjerninger. Slik var historieskrivingen opptatt av enkelt aktører og spesifikke hendelser.⁹² Disse trekkene passer godt inn i *Bergen Fundas* sin fortelling om Valkendorf. Historien har en funksjon som et eksempel for etterfølgelse. Lensherren gjør gode og kloke valg, leseren er ment til å bli inspirert og etterligne Valkendorf moral og heltemot.

Den lykkelige slutten som *Bergen Fundas* fremstiller er temmelig misvisende. Verket slutter med en slags seierserklæring over hanseatene på bryggen. Men slik en total seier var det ikke. Hanseatene fortsatte å være en betydelig maktfaktor i Bergen og Norge i lang tid fremover. Fossen referer for eksempel til handelsrivalisering mellom borgerskapet og Hansakontoret helt frem til 1660.⁹³ Valkendorf rydder ikke akkurat tyskerne ut av byen. Det bergenske borgerskapet som vokser frem på 1600-tallet som den dominerende økonomiske faktoren i byen var full av tyskere. Hanseatene sto fortsatt sterkt i Bergen, men utover 1600-tallet uten hansakontoret i ryggen. Historikeren Ersland hevder at utviklingen gikk slik at: «Det var ikkje

---

⁹¹ Eriksen, 2020, s. 16

⁹² Eriksen, 2020, s. 18

⁹³ Fossen, 1995, s. 158

den bergenske borgarskapen som fordreiv hanseatene, det var hanseatar som erobra borgarskapen».⁹⁴

Denne heltefortellingen representerer et tydelig skille fra resten av boken. Verket før dette er preget av krønikestilen og kongeskildringer med fortellinger om hanseatene, kjøpmenn, kriger og konflikter som blir avsporet av en nærmest biografisk fremstilling av Valkendorf. Han er til og med anerkjent som forfatter av verket, selv om vi vet dette ikke kan være sant. Et slikt brått skille i stil og oppbygging underbygger påstandene om at det er skrevet på bestilling av lensherren og er direkte knyttet til legitimasjonen av hans makt i byen. På denne måten er det klart et eksempel på en konstruksjon av fortiden som underbygger og legitimerer de eksisterende maktstrukturene i samfunnet, slik Esser forklarer det.⁹⁵ Dette er «politisk minne», et minne av fortiden som konstrueres og er direkte nyttig for den sittende politiske eliten. Sweet forteller at historien fungerer som et ideal og et verktøy⁹⁶ – idealet til etterfølgelse er Valkendorf mens det er et verktøy i form av hvordan man konstruerer fortiden til sin egen fordel.

I denne fortellingen fungerer tyskerne som antagonistene som står i motsetning til Valkendorf. Denne rollen inntar flere forskjellige tyske aktører. *Bergen Fundas* fremstiller tyskere gjennom ulike aktører, det er gjennom håndverkerne (også kalt garper), skomakerne, kjøpmenn, prester, oldermannen og de atten. Håndverkerne kommer verst ut i fremstillingen, de skildres som svært ulydige og raske til å ty til vold. Samtidig som tyskerne presenteres gjennom forskjellige aktører, blir det på den dansk-norske siden stående frem en sentral enkeltaktør. Valkendorf får rollen som den handlende aktør, hans gjerninger er det som medfører til endring i fortellingen. Gjennom sine personlige egenskaper og utstråling bekjemper han den hanseatiske makten i byen. Kongen av Danmark, Christian den tredje får også en rolle som handlende aktør, men i mindre grad. Hans gjerninger blir hovedsakelig viktig i den forstand at det muliggjør Valkendorfs gjerninger. Lokale bergenske myndigheter blir fremstilt som passive aktører med lite handlekraft. Superintendenten og byfogden viser seg i fortellingen som handlefattige og maktesløse.

Konflikten i fortellingen går hovedsakelig utpå politisk og økonomisk kontroll over Bergen. Det er også et element av konflikt i forhold til religiøs kontroll, med feiden mellom superintendenten og de tyske prestene. Samtidig blir tyskerne fremstilt som en moralsk

---

⁹⁴ Ersland, 2011, s. 125

⁹⁵ Esser, 2012, s. 12

⁹⁶ Sweet, 1997, s. 2

ødeleggende kraft. Spesielt i forhold til håndverkerne (eller garpene), de tyskerne som representerer en voldelig trussel for innbyggerne i Bergen. Tyskerne blir ikke bare fremstilt som moralsk fordervet på grunn av trusselen for vold, de fremstilles også som en trussel mot seksualmoralen til kvinner i byen. Horehusene på Øvregaten blir lagt ned nettopp for å hindre at kvinner blir fristet til et løsaktig liv sammen med tyske menn. Den moralske trusselen blir brukt som en del av å legitimere kampen om den politiske og økonomiske kontrollen over byen. Vold er et sentralt element i denne konflikten, men konkret i fortellingen er det svært lite voldshandlinger som blir skildret i samtiden. Det er trusselen og minne om tidligere vold som blusser opp konflikten.

I *Om Norgis Rige* får hanseatene ingen sentral rolle i denne fortellingen. Når tyskerne blir nevnt i en samtidskontekst, er det kort og kjapt. Beyer beskriver hvordan Norge holdes for et av de fattigste kongeriker, selv med denne fattigdommen har andre nasjoner behov for Norge. Det er med god grunn kjøpmenn fra de «77 Hensesteder» har sikret seg privilegier i Norge.⁹⁷ Slik fortsetter teksten med forskjellige skildringer av Norges «loff» (Guds gaver) til boken slutter. Med forskjellige beskrivelser av rikets gode kvaliteter, der det meste ikke er relevant for samtidsfortellingen. Beyer holder seg ikke konsekvent til oppramsingen av de norske «loff». Forfatteren går på mange digresjoner, samtidsfortellingen er preget av den løse strukturelle tilnærmingen til både tematikk og kronologi. Det er særlig som et symptom for alderdom og svakhet at tyskerne får noe rolle i denne fortellingen. Hanseatenes tilstedeværelse i maktposisjoner i Norge er et tegn på svakhet for Beyer. Det er også et tydelig tegn på Norges alderdom. Riket er blitt så skrøpelig at man ikke kan styre sin egen handel.

Beyers fortelling er preget av metaforiske og symbolske innspill. Fortellings- og skrivestilen står i sterk kontrast til *Bergen Fundas* kronologiske oppbygging. Samtidsfortellingen er spredt utover i verket, Beyer holder seg ikke til en tematikk om gangen, men beveger seg frem og tilbake mellom ulike tidsperioder. I sin helhet har fortellingen en sporadisk karakter som er totalt fraværende fra både *Bergen Fundas* og *Bergens beskrivelse*. Mangelen på et tydelig narrativ har blitt pekt på av Esser som et verktøy for å ignorere smertefulle minner om nederlag fra fortiden.⁹⁸ Her kan Beyers oppbygging av sin fortelling minne om et forsøk på å unngå Norges «nederlag», altså rikets nedgangstid. Mens *Bergen Fundas* inneholder et svært

---

⁹⁷ Beyer, 1968, s. 59

⁹⁸ Esser, 2012, s. 324

tydelig narrativ, som tyder på fortellingens retning. Som er optimistisk, det er en fortelling om oppgang og seier, da blir de narrative strukturen framtrepende.

Et sentralt trekk med fortellingen til Beyer er hvordan aktører som individ og grupper med mennesker er nesten totalt fraværende. Den absolutt mest sentrale størrelsen i fortellingen er kongerike Norge. Det er rike som får menneskelige egenskaper. I form av en menneskealder som fungerer til metafor for rikets vekst og fall. I denne fortellingen med et «høyere» abstraksjonsnivå blir kongeriket aktøren som får endring til å skje, ikke gjennom direkte handling, men gjennom aldringsprosessen. Gud får også en rolle i fortellingen. Beyer bruker hyppig Guds vilje som årsaksforklaring på forskjellige fenomen. Et trekk som passer godt inn i periodens historieskriving. Tyskerne får en sammenlignbar mindre rolle i fortellingen. Beyer plasserer for eksempel tyskere under en overordnet rolle. Det finnes ikke en skilnad mellom ulike tyske grupperinger eller enkeltpersoner. Samtidig fungerer de i samtidsfortellingen som et symptom på rikets nedgang (eller alderdom). I en samtidskontekst blir den tyske fremstillingen nedprioritert i forhold til fortellingen om kongeriket Norge.

Guds rolle i samtidsfortellingen er belysende for Beyers historiesyn. Når Gud fungerer som en aktiv aktør i historiske sammenhenger får menneskers vilje og handlinger mindre oppmerksomhet. For Beyer er den tidligere storhetstiden til Norge, og den senere nedgangen, to eksempler på gudommelig vilje. Dette verdenssynet passer i tillegg inn med Beyers oppfatning av femhundreårssyklusene til kongeriker. Det bestemte tidsaspektet tyder på en allvitende og styrende hånd som påvirker historiens utvikling. Et slikt syn på historien tyder på at alt som har skjedd var en del av en større plan.⁹⁹ Dette gjør at enkeltaktører får henholdsvis en mindre plass i en historisk fremstilling. Enkeltaktørers handlinger kan ikke sammenlignes med Guds vilje. Samtidig skriver Eriksen i *Livets læremester* at historiesynet til Beyer «gav enkelthendelser større betydning».¹⁰⁰ Dette perspektivet kan begrunnes gjennom at enkelthendelser kan gi innsikt og belyse Guds vilje. På denne måten fungerer historiske undersøkelser som en metode for å forstå og tolke Guds plan og vilje. De historiske hendelsene er sammenlignbare med *Bergen Fundas* bruk av eksempelhistorier, der historien blir brukt som moralsk opplæring for mennesker. Mens hos Beyer kan historiske hendelser ha en funksjon som belysende for dype sannheter i verden, i den grad at de relaterte til Guds plan.

---

⁹⁹ Eriksen, 2020, s. 34

¹⁰⁰ Eriksen, 2020, s. 34

Dette verdenssynet er også forklarende for den store forskjellen i aktørfremstillingene i samtidsfortellingene til verkene. Det er en tydelig sammenheng mellom Beyers historiesyn og hans nedprioritering av enkeltaktørers handlinger. Hanseatenes rolle i verket passer også inn i denne tolkningen av Beyers skrift. Tyskerne som aktører blir i liten grad relevante for Beyers fortelling fordi de passer inn i en større narrativ om Guds plan og vilje. Hanseatene får ingen rolle som hovedantagonister mot kongerike fordi de fungerer som et av mange uttrykk for Guds bestemmelser. Sagt på en annen måte har ikke hanseatene noe sentral meningsbærende funksjon i teksten. Samtidig gjenspeiles ikke dette synet hos forfatteren til *Bergen Fundas* som legger forholdsvis stor vekt på enkelte aktørers gjerninger. Dette viser til skille i historieoppfatningen til de to forfatterne. Gud spiller også en rolle i *Bergen Fundas*, den guddommelige kraft blir brukt i noen enkelte avsnitt i verket. Rollen til Gud er ikke gjennomsyret i historiefremstillingen slik som i *Om Norgis Rige*.

I *Bergens beskrivelse* blir det presentert en konflikt av religiøs natur. Det er det religiøse budskapet og guds vilje som skal bære mye av æren for de endringer som inntreffer. Samtidig er det prestene og biskopen Palladius som fremstår som de mest sentrale aktørene, tyskerne selv for liten plass som aktører som frembringer endring i fortellingen. Andre dansk-norske aktører for også liten plass i fortellingen, kongen og andre politiske myndigheter er fraværende som årsaksforklaringer for forsoningen. Edwardsen fremstiller en fortelling basert på de gode kristne verdiers kraft. Han fremmer tanken om forsoning og vennskap gjennom nestekjærlighet. Det politiske elementet er nesten totalt utelukket fra fortellingen.

Edwardsen har også med den konfliktfrie og nøytrale fremstillingen om det dagligdagse livet tyskere på bryggen. Fortellingen er preget av den antikvariske stilen til Edwardsen, det er en fremstilling basert på dokumentasjon av helt hverdagslige forhold. På denne måten mangler også fremstilling karakteristiske narrative grep. Det er i større grad en fremstilling basert på samling av fakta. Denne mindre politiske ladete framgangsmåten passer inn i Sweets beskrivelser av den antikvariske metode. Sweet forklarer at antikvaren hadde en ambisjon om å unngå den politiske dimensjonen i historieskriving. Historie skulle være en nøytral arena og de var kritiske til forfattere som brukte historien til å fremme en personlig agenda.¹⁰¹ Dette perspektivet står i sterk kontrast til *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* sin politiske fremtoning. Historieskriving før antikvariansimen og topografiske fremstillinger var utelukkende politisk. Historie og politikk var to sider av samme sak. Spesielt for krønikerne som skrev historie i stor

---

¹⁰¹ Sweet, 1997, s. 187

grad for å utdanne politiske aktører. Den politiske dimensjonen i samtidsfortellingen til *Bergen Fundas* er for eksempel helt dominerende. *Om Norgis Rige* inneholder en sterk politisk dimensjon, men med noen topografiske elementer, mens Edwardsens verk er i mye mindre grad preget av denne politiske dimensjonen. Når Edwardsen presenterer tydelige politiske elementer, som avskriften av *Bergen Fundas* kan det tolkes som en del av større innsamling av historisk materiale. Der avskriftene blir en del av det antikvariske virke.

4.3 Tid og retning

På 1500-tallet var historieskrivingen preget av at fremstillingene først og fremst handlet om merkelige mennesker eller viktige hendelser. En slik historieskriving gjør at det er menneskene og handlingene som er det sentrale tema for undersøkelse, fortiden fungerte ikke som en størrelse for undersøkelse i seg selv. Ifølge Anne Eriksen var forfatterne av eldre historieskriving oppmerksom på fortiden som settingen der viktige hendelser hadde skjedd, men de var ikke i noe særlig grad opptatt av fortiden som noe som skulle undersøkes i seg selv.¹⁰² En konsekvens av denne tidsforståelsen er at menneskets natur forble konstant. Gjennom eksempelhistorien og tradisjonsfortellingen er fortidens hendelser noe man kan direkte oversette inn i samtiden. Det er hendelser og eksempler man kan lære av, og som viser grunnleggende og evige sannheter om moral og karakter. Eriksen skriver at «dyd og last, liv og død, krig og fred, sant og usant, godt og ondt, forble grunnleggende det samme til alle tider»¹⁰³ På denne måten ble aldri fortiden vurdert som en ukjent eller annerledes størrelse fra samtiden eller fremtiden, og derfor var det heller ingen interesse for å undersøke en slik størrelse. Det er i denne konteksten man må tolke tidsforståelsen til *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*.

Dette fortidssynet endret seg når historiefaget utviklet seg til å bli et moderne forskingsfelt i løpet av 1800-tallet. Et av de viktigste kjennetegnene ved denne utviklingen var at man oppfattet fortiden som selve størrelsen for undersøkelse. Det er i denne perioden begrepet historismen entrer historiefeltet, det går utpå tanken om å forstå fortiden utfra sine egne premisser. Fortiden forstås som grunnleggende forskjellig fra nåtiden, dermed er det ikke lenger bestemt at fremtiden kommer til å ligne på nåtiden. Da mister historien sin rolle som

---

¹⁰² Eriksen, 2020, s. 16

¹⁰³ Eriksen, 2020, s. 18

livets læremester, ifølge Eriksen.¹⁰⁴ At man tar fortiden på alvor som en egen tid, ofte radikalt forskjellig fra samtiden.

Forfatteren av *Bergen Fundas* presenterer sin samtidsskildring som en fortelling om fremgang. Da etablerer han det bergenske borgerskap og Valkendorf som vinnere av historien, og hanseatene står igjen som tapere. Beyer presenterer sin samtidsfortelling i en tidsramme preget av nedgang. Slik skaper han et bilde av et tragisk fall for kongerike Norge, det som en gang var stort og mektig er nå gammelt og skrøpelig. *Bergens beskrivelse* sin samtidsfortelling er satt i rammen av forandring. Hovedsakelig er det den store forskjellen mellom fortiden og samtiden som understrekes. Slik viser Edvardsen hvordan samtidsstyrkerne skiller seg fra de man finner i historiebøkene. Samtidig viser det hvordan Edvardsen oppfatter fortiden som grunnleggende skilt fra samtiden. Dette motsetter seg fra *Bergen Fundas* sin tidsforståelse. Fra hovedfortellingen i verket ser man at det er sammensatt av en fortelling om kontinuitet og eksempelhistorie. Kontinuiteten stammer fra privilegiene, forfatteren knytter fortidens handelsfriheter inn i samtiden. Slik legitimerer forfatteren handelskonflikten mot hanseatene. Fortellingen fungerer med logikken «siden det var slik i fortiden, vil det alltid være slik». Det finnes ingen grunnleggende skille mellom fortid og samtid i slike fortellinger om kontinuitet. Dette perspektivet samsvarer med Sweets vurdering av by krønikerens tidsforståelse. Hun hevder at krønikeren ikke er bevisst på historiens relativitet.¹⁰⁵

Historiefremstillingen for krønikeren var viktig i den forstand at den representerte tradisjon og kontinuitet, særlig i forhold til byer preget av historiske privilegier. *Bergen Fundas* sin samtidsfortelling passer ikke inn i en tradisjonell krønikefremstilling. Resten av verket, det som ikke er en fremstilling av lensherren Valkendorf deler derimot ligner en krønike. Derfor kan man plassere *Bergen Fundas* som en del av en overordnet krøniketradisjon.

Beyers *Om Norgis Rige* opererer med en grad av skille mellom fortid og samtid. Skillet er ikke sterkt, men det eksisterer en oppfatning om fortiden som noe forskjellig fra samtiden. Skillet viser seg i aldringsmetaforen til Beyer. Fortiden kan ikke være lik som samtiden når riket var ungt og mektig før, men nå er det gammelt og skrøpelig. Gjennom å skrive frem kontrastene mellom fortiden og samtiden viser det til en tidsforståelse der det eksisterer en viss grad av skille mellom fortid og samtid. Samtidig er det ikke et «radikalt» skille mellom periodene. Syklus fortellingen viser at Beyer forstår at fortiden kan engang komme igjen. Hans fortelling er preget av forandring og sykluser. Norge aldres som et menneske, og

---

¹⁰⁴ Eriksen, 2020, s. 17

¹⁰⁵ Sweet, 1997, s. 77

historien gjentar seg hvert 500 år. Det er en fortelling om forandring, men samtidig en fortelling om kontinuitet. Forandring i lys av aldringsprosessen, riket endrer seg i takt med overgangen mellom de ulike fasene i livet. Men det er også kontinuitet i forandringen, Beyer forteller leseren at ting vil alltid forandre seg, enten gjennom aldringsprosessen eller starten på en ny syklus. Kontinuiteten oppstår i den evige forandring. Beyer opererer da med en tanke at fortiden og samtiden er to forskjellige størrelser, men samtidig forstår han historisk tid i et syklisk perspektiv. Fortiden blir engang om til samtiden igjen, når alt gjentar seg i kongerikenes syklus. Samtidig er Beyers arbeid preget Guds rolle i fortellingen, en del av den historiske fremstillingen er å undersøke guds vilje i fortidens hendelser. Slik får tidsperspektivet et preg av tidløshet, i søken etter evige sannheter kan ikke fortiden skilles fra samtiden. Her eksisterer det en tvetydighet i forandringsperspektivet og guds evige sannheter i historien. Likevel kan man fastslå at ved det sykliske elementet og gjennom Guds evige sannheter at Beyer uttrykker et overordnet tidsperspektiv i form av tidløshet.

Når det gjelder det temporale elementet representerer Edvardsen et skille fra de tidligere verkene. Edvardsen som antikvar var opptatt av fortiden, det var nettopp fortiden som var studieobjektet til den antikvariske historiker. Eriksen skriver i artikkelen *Edvard Edvardsens Bergensbeskrivelse og den europeiske antikvariansimen* at for antikvaren var fortiden erfart gjennom tekster, fragmenter og ulike fysiske levninger – altså det historiske materiale.¹⁰⁶ På denne måte var antikvaren bevisst på hvordan fortiden skiller seg fra samtiden. De opererer som to fundamentalt forskjellige størrelser. Selv om Beyer opererer med en forskjell mellom fortid og samtid, går Edvardsen mye lenger i resonnementet. Ved å gjøre fortiden om til studieobjekt er Edvardsen bevisst på avstanden mellom fortid og samtid på en helt annet nivå enn de tidligere historikerne. Anne Eriksen skriver at historikeren (altså historieskriverer som ikke sysler med antikvarisk arbeid) er også opptatt av fortiden, men gjennom bildene av «store menn og betydningsfulle handlinger».¹⁰⁷ Slike bilder fortalte en tidløs fortelling, fortiden var direkte relevant til samtiden gjennom deres funksjon som eksempel for etterfølgelse eller skrekk. Slik har Edvardsen et perspektiv der fortiden og samtiden er forskjellig, mens *Bergen Fundas* sin forfatter sto for et tidssyn der fortidens eksempler kan alltid knyttes direkte til samtidens situasjon. Det er dette temporale skille som gjør at Edvardsen kan presentere to forskjellige versjoner av tyskerne i verket sitt. Han beskriver fortidens tyskere i et lys – og kontrasterer dem tydelig med samtidens tyskere.

---

¹⁰⁶ Eriksen, 2013, s. 396

¹⁰⁷ Eriksen, 2013, s. 396

Det er viktig å påpeke at Edwardsen ikke er noe moderne 1800-talls historiker, som fremstiller fortiden på sine egne premisser. En rimelig forklaring på Edwardsens fortidssyn er at det oppstår som et produkt av det tilgjengelige kildemateriale. Omtalen av hanseatene i verket til Edvardsen baserer seg på det skriftlige kildemateriale, blant annet *Om Norgis Rige* og *Bergen Fundas*, men det er også basert på personlige erfaringer. Det tydelige skille mellom fortid og samtids i *Bergens Beskrivelse* kan ganske enkelt forklares gjennom at det eksisterte et like tydelig skille i kildemateriale hans. Ved å skrive inn den forskjellen i historieverket sitt, forener Edvardsen kildemateriale og skaper en sammenhengende fremstilling som baserer seg både på de tidligere historieverk og på hans egne erfaringer. Eriksen forklarer også hvordan de karakteristiske trekkene ved Edwardsens antikvariske arbeid preger temporaliteten til verket. Hun forklarer at det er særlig vektleggingen av det lokale, topografi og studiet av institusjoner som gjør Edwardsens arbeid mottagelig for en tydeligere tidsdimensjonen. Dette er nettopp de trekkene som gjorde at den antikvariske historieskrivingen skilte seg ut fra annen historieproduksjon.¹⁰⁸ Særlig det lokale perspektivet er relevant i kontekst av tyskernes utvikling over tid. Edwardsens lokale forankring gir ham et perspektiv ved utviklingen som har skjedd over tid, slik at han uttrykker en bevissthet ovenfor forskjellen mellom fortid og samtid.

Edwardsen representerer et skille også i form av tematisk innhold i samtidsfortellingen. *Bergens beskrivelse* står alene i sine skildringer av «vanlige» folk. Esser skriver om en antikvarisk ambisjon om å innlemme «minne» til flere enn bare eliten i sin historiefremstilling.¹⁰⁹ Slik skriver Edvardsen utenfor rammene til det «politiske minne» og de eksisterende maktstrukturene. Han skriver historie som tilhører utenfor den politiske rammen, noe som hadde vært utenkelig for forfatteren av *Bergen Fundas*. Selv om Beyer skriver historie i en topografisk tradisjon, vil det trolig også være utenkelig for han å presentere de lavere sosiale sjikt i noen historisk fremstilling.

4.4 Fortellingstyper og identitet

Hos *Bergen Fundas* er det enkelt å knytte samtidsfortelling til Rüsens typologi. Fortellingen om Valkendorf fungerer som en eksemplarisk fortelling. Heltefortellingen om Valkendorf fungerer som tidligere nevnt som eksempelhistorie. Det er en typisk fortelling til etterfølgelse om en mann med store dyder. Ifølge Rüsén gjør en slik fortelling det abstrakte om til det

---

¹⁰⁸ Eriksen, 2013, s. 400

¹⁰⁹ Esser, 2012, s. 328

konkrete. Tradisjonsfortellingen bekrefter leserens gitte selvforståelse. Den bekrefter samfunnets eksisterende kulturelle rammer. Det er her i tradisjonsfortellingen man finner det abstrakte. Tradisjonen er en videreføring av alt som har vært tidligere, og tradisjonsfortellingen bekrefter disse rammene for leseren. Ifølge Rüsen er det slik fortellingen skaper identitet, ved å underbygge og støtte om mot den gitte forståelsen av verden. Eksempelhistorien derimot, som *Bergen Fundas*, gjør disse abstrakte reglene rundt samfunn og tradisjon om til det konkrete. Det konkrete er nettopp eksemplene. Valkendorf viser leseren hvordan man følger disse reglene. Hvordan man skal oppføre seg i det helt konkrete. Det er slik fortellingen skaper og uttrykker identitet. Felles adferdsregler er en form for gruppeforståelse, reglene et samfunn lever etter fungerer som et av uttrykkene for en felles identitet. Slik at nordmenn og bergensere som leser dette verket har en felles forståelse av hvordan man skal oppføre seg ovenfor en ytre trussel.

Denne identiteten som blir uttrykt i samtidsfortellingen til *Bergen Fundas* kan da tolkes primært som en lokalidentitet. I den forstand at det konkrete eksisterer i en lokal ramme. Adferden til etterfølgelse i fortellingen er knyttet til mot, handlekraft, styrke og visdom. Alle er tradisjonelle dyder, reglene som blir uttrykt kan fungere som universelle adferdsregler. I kraft av dydene kan overføres som god adferd i de fleste situasjoner. Det som derimot tyder på den lokale identiteten, er at alle dydene og Valkendorfs handlinger til etterfølgelse skjer i kontekst av en konflikt med hanseatene i Bergen. Adferdsreglene som blir uttrykt, er eksempler på hvordan man skal handle i kampen mot tyskerne i Bergen. Slik fungerer reglene helt konkret til etterfølgelse for innbyggere av Bergen, der forfatteren skaper lokalidentitet gjennom en felles forståelse om hvordan man skal bekjempe hanseatene. På denne måten spiller tyskerne en rolle som en gruppe utenfor felleskapet, og har en effekt for den identitetsskapende funksjonen til samtidsfortellingen.

I kapitlet om hovedfortellinger blir det forklart at *Om Norgis Rige* opererer hovedsakelig som en utviklingsfortelling. Dette gjør fortellingen til Beyer bevisst og opptatt av forandringene mellom fortid og samtid i en viss grad. Gjennom Norges aldringsprosess skjer det en utvikling. Fortiden og samtiden kan ikke knyttes sammen i evigheten. Tradisjonene holder ikke for alltid, og de uttrykker ikke evige sannheter om hvordan man skal organisere og leve som et samfunn. Denne oppfatningen er også til stede i *Om Norgis Rige* sin samtidsfortelling. Det er også en utviklingsfortelling. Samtiden blir presentert av Beyer gjennom kontrastene til fortiden, han understreker endring og forandring.

Utviklingsfortellingen uttrykker identitet gjennom å la menneske forstå seg selv i kontekst av forandring. Fortellingen gir retning til den evige endrende verden. Det er forandringen i seg selv som blir gitt mening og oppfattes som relevant. Identiteten kommer fra at fortellingen presenterer utvikling og forandring som kontinuitet, den konstante faktoren er nettopp forandring. Selvfølgelig som kommer fra en slik fortelling, er bygget på tanken om forandring som det stabile. Leseren kan forankre seg i aksept av utvikling, verden har alltid forandret seg og vil alltid gjøre det. Identiteten skapes ved en felles forståelse for å orientere seg i denne utviklingen. I *Om Norgis Rige* blir denne fortellingen også knyttet til Guds vilje. Selvfølgelig blir da knyttet til det religiøse. Forandringen og utviklingen man ser rundt seg er egentlig uttrykk for en gudommelig vilje eller plan, dette er også et uttrykk for identitet. Beyer orienterer leseren i fortellingen om nedgang og forandring og knytter det til det religiøse. Slik blir forandringen en del av den etablerte religiøse selvforståelsen. Her kan man påpeke hvordan tyskerne ikke spiller en rolle i den identitetsskapende funksjonen til samtidsfortellingen.

Som nevnt tidligere representerer *Bergens beskrivelse* sin hovedfortelling den kritiske fortellingen. Fordi fortellingen i verket presenterer mange nye tilnærminger til de bergenske tradisjonene i historieskriving. Samtidsfortellingen derimot er en blanding av en kritisk fortelling og en utviklingsfortelling. Det kritiske elementet dukker opp i form av å fremstille grupper fra den generelle allmuen. Edwardsen presenterer i sin samtidsfortelling en historisk fremstilling av «vanlige» tyskere og deres leve- og bo-forhold på Bryggen. Utviklingsfortellingen er representert gjennom Edwardsens fortelling om tyskernes forandring i Bergen. Hvordan de går fra å være erkefiendene man finner i det historiske materiale til de gode borgere i samtiden. Edwardsen beskriver det slik: «Huad sig anlager paa Nærværende Tid deris Skick ic Vandel, er den nu som Nat oc Dag imod den de hafde i fordom Dage».¹¹⁰ Sitatet viser hvordan Edwardsen understreker endringen som har skjedd på «Contoret». Det viser også tidsforståelsen til forfatteren, med «Nærværende Tid» og «fordom Dage» ser man et eksempel på den antikvariske oppfatningen av fortiden. Den kritiske fortellingen operer med tid som en «object of judgement».¹¹¹ Dette synet passer godt inn i den Edwardsens antikvariske tidsoppfatning, der fortiden fungerer som det sentrale studieobjektet.

Edwardsens kritiske fortelling forkaster ikke tradisjonene som har kommet før. Han aksepterer og viderefører fortellingene om tyskerne fra de tidligere verkene. Dette skjer gjennom avskrift

---

¹¹⁰ Edwardsen, 1951, s. 430

¹¹¹ Rösen, 1987, s. 91

og hans egne kommentarer, Edvardsen skriver at før i tiden var tyskerne: «oprøriske, Blodgierige oc Uregierlige»¹¹² De kritiske elementene i *Bergens Beskrivelse* kommer altså ikke frem ved å forkaste de eldre tradisjoner og rammer for historieskriving. Det kommer frem ved at Edvardsens presenterer nye rammer og tradisjoner.

Rüsen hevder at den kritiske fortellingen uttrykker eller skaper identitet gjennom å benekte gitte rammer for selvforståelse. Det er identitet gjennom stahet: «it is the identity of obstinacy».¹¹³ Denne formen for identitetsdannelse passer ikke så godt for den kritiske fortellingen til *Bergens Beskrivelse*. Nettopp fordi den ikke totalt benekter fortellingene som har kommet før. Forfatteren benekter ikke de gitte rammene for selvforståelse, men presenterer dem i nytt lys og baner veien for nye rammer. *Bergens beskrivelse* uttrykker istedenfor identitet i kraft av sin utviklingsfortelling. Den skaper identitet gjennom å akseptere forandring. Leseren danner en selvforståelse der i det urbane Bergen kan en gruppe gå fra være utenfra felleskapet til en del av det. Slik representerer *Bergens beskrivelse* en ny form for selvforståelse i den Bergenske historieskrivingen. Det er fortellingen om transformasjonen fra utenfor felleskapet til en del av det som skaper og uttrykker identitet. En fortelling om forandring og utvikling. Rüsen formulerer at utviklingsfortellingen minner om forandringen fra fremmede livsformer om til anstendige: «from alien forms of life into proper ones».¹¹⁴ Akkurat slik som tyskerne går fra å være fremmede til å være anstendige medlemmer av det bergenske borgerskapet. Dette er utelukkende en fortelling som uttrykker lokal identitet, *Bergens beskrivelse* fungerer totalt innenfor rammene av en lokal historiefremstilling. Byen står i sentrum for hele fremstillingen.

4.5 Forholdet mellom samtidsfortellingen og hovedfortellingen

I *Bergen Fundas* finner man et tydelig skille mellom to fortellingstyper. Samtidsfortellingen som verket avsluttes med er en tydelig eksemplarisk fortelling om lensherren Valkendorf. Resten av historieverket følger oppbyggingen til en tradisjonsfortelling. *Bergen Fundas* representerer noe merkelig ved dette skarpe skille mellom to fortellingstyper. I Rüsen fortellingstypologi understreker han hvordan alle fortellinger inneholder noen elementer fra de fire typene, der en fortellingstype dominerer og de andre får mindre og glidende roller. *Bergen*

---

¹¹² Edvardsen, 1951, s. 430

¹¹³ Rüsen, 1987, s. 92

¹¹⁴ Rüsen, 1987, s. 93

Fundas skiller seg ut med den skarpe overgangen fra en tradisjonsfortelling til den eksemplariske fortellingen.

Hovedfortellingen til *Bergen Fundas* er da delt i to. Den første delen er tradisjonsfortellingen, som har en krønikestruktur og er opptatt av hanseatene, konger og krig. Andre del ligner en biografisk fremstilling av Valkendorfs regjeringstid på Bergenhus len. Hvilke av fortellingene som inntar den dominerende posisjon er vanskelig å fastslå, den første delen er lenger i rent sidetall, fra side 27 til 66 i den trykte versjonen av håndskriften (GL. KGL. SML. 991 FOL.). Denne versjonen hyller også Valkendorf som forfatter av verket: «Forfatted af Erlige og Velbiurdige Mand Christoffer Walckendorff».¹¹⁵ Valkendorf blir navngitt som forfatter og er aktøren som tar størst plass i verket. Dette tyder på at denne fremstillingen inntar den dominerende posisjon i fortellingen. Dette støttes ved at verket er trolig skrevet på bestilling av Valkendorf selv.¹¹⁶ Denne slutningen fører naturlig videre til tanken om at den eksemplariske fortellingen hovedsakelig ble skrevet for støtte legitimiteten til lensherren. Dette er også en del av den identitetsskapende funksjonen til verket. Fremstillingen av kampen mot hanseatene er med å skape en selvforståelse der tyskerne er en størrelse som skal bekjempes. Identiteten uttrykt i *Bergen Fundas* skapes gjennom konflikt. Denne konflikten mot hanseatene kan fungere som en av adferdsreglene som de eksemplariske fortellingene uttrykker. En felles forståelse om at å være i konflikt med tyskere er «korrekt» adferd.

Om Norgis Rige sin samtidsfortelling følger ganske konsekvent hovedfortellingen i verket. Det sentrale elementet ved kongerike som en menneskealder og den generelle nedgangstiden i Norge står sterkt i begge fortellinger. Den flytende strukturen til verket gjør at ulike sidefortellinger og hovedfortellinger glir inn i hverandre. Det eksisterer et samsvar mellom fortellingene. Dette gjelder også for forholdet mellom samtidsfortellingen og hovedfortellingen i *Bergens beskrivelse*, begge fortellingene utvider det tematiske innholdet i historiefremstillingen. Det antikvariske motivet med å samle inn og dokumentere historisk materiale fortsetter i samtidsfortellingen.

---

¹¹⁵ *Bergen Fundas*, 1957, s. 25

¹¹⁶ Bull, 1958, s. 49

4.6 Oppsummering

Rollene til tyskerne i disse samtidsfortellingene er varierte. De viser til de forskjellige rammene og sjangerne historieverkene fungerer innenfor. Både i forhold til hvordan de fungerer som rene aktører og hvordan tyskerne blir tatt i bruk som litterære virkemidler. I tillegg spiller tyskerne en rolle i disse verkene for hvordan de uttrykker og skaper identitet. I *Bergen Fundas* står tyskerne i sentral rolle som antagonistene i en heltefortelling. I *Om Norgis Rige* får de en liten rolle som bevis for Norges alderdom og i *Bergens Beskrivelse* er tyskerne et objekt som skal studeres.

Samtidsfortellingen i *Bergen Fundas* ser man er sterkt preget av dens funksjon som en eksempelhistorie. Dermed blir rollen til hanseatene en del av denne fortellingen, og får ingen plass som aktører i sin egen fortelling. I den forstand uttrykker *Bergen Fundas* identitet gjennom sin funksjon som eksempelfortelling. Der den konkretiserer adferdsregler ved å vise til Valkendorfs gjerninger til etterfølgelse. *Om Norgis Rige* er preget av dens struktur og gjør samtidsfortellingen uoversiktlig. Hanseatenes rolle i fortellingen er minimal i forhold til *Bergen Fundas*. Verket uttrykker identitet gjennom å la leseren orientere seg i det Beyer fremstiller som Norge i nedgangstid. *Bergens beskrivelse* sin samtidsfortelling må forstås i kontekst av verkets antikvariske ambisjoner. Rollene tyskerne inntar har et større mangfold enn de tidligere verk, i tillegg til at Edvardsen presenterer tyskere som «vanlige folk» og skiller mellom tyskere fra fortiden og sin egen samtid. Verket uttrykker identitet gjennom å vise til tyskernes overgang fra å være utenfor felleskapet til å bli en del av det.

5.0 Tyskernes rolle i fortellingene om privilegier og handel

Fortellingene om privilegier og handel skal undersøkes på likt grunnlag som samtidsfortellingene. Fortellingene om privilegier og handel er egentlig ikke noen sammenhengende fremstillinger i noen av verkene, men de består av mange forskjellige større og mindre fremstillinger knyttet til handel og privilegier. I likhets med samtidsfortellingene vil kapittelet ta for seg og sammenligne disse fortellingene på grunnlag av flere analytiske størrelser, som aktører, objekter tid og retning. I tillegg vil jeg fastslå hvordan fortellingene uttrykker identitet gjennom å plassere dem som en del av Rüsens fortellingstypologi.

Ved den kvantitative gjennomgangen kan man se hvordan den økonomiske konteksten er mest fremtredende i fremstillingene av tyskerne i *Bergen Fundas*. Der 10 av 43 segmenter handler om økonomiske tema, *Om Norgis Rige* inneholder 3 av 16 slike segmenter, og *Bergens beskrivelse* 6 av 128. Den kvantitative gjennomgangen viser oss også hvordan økonomiske konflikter er relativt fremtredende i alle verkene. Da vil man forvente at fortellingene i verkene knyttet til handel privilegier kommer til å være preget av konflikt. Det er et mye høyere antall av instanser der preget av en økonomisk konflikt, enn en økonomisk kontekst. Dette kan forklares ved at mange av instansene der fremstillingene blir tolket som en del av den politiske konteksten handler konflikten fremstilt ofte om handel og privilegier. Dette skyldes blant annet den flytende overgangen mellom slike kategorier, der det ofte er vanskelig å tydelig skille mellom økonomiske og politiske fremstillinger, ettersom kontekstene er nært knyttet hverandre. Fortellingene om handel og privilegier blir undersøkt på bakgrunn av den fremtredende rollen de økonomiske konfliktene får i verkene. Av de segmentene som inneholder en form for konflikt er 22 av 41 (53,7%) økonomiske i *Bergen Fundas*, 5 av 13 (38,5%) i *Om Norgis Rige* og 15 av 66 (22,7%) i *Bergen beskrivelse*.

5.1 Aktører og objekter

I *Bergen Fundas* sin fortelling om privilegier og handel inneholder en rekke forskjellige aktører. Tyskerne blir representert hovedsakelig som en felles gruppe. Når de ankommer Bergen i fremstillingen, er «de Thydske». Senere presenteres «Tydske Skomagere», og en sjelden gang refereres det til «Conteret».¹¹⁷ I fortellingen om handel og privilegier er tyskerne nesten utelukkende representert som en homogen ensformet gruppe. Det skilles bare mellom

---

¹¹⁷ *Bergen Fundas*, 1957, s. 36 og 40

tyske «skomagere» som er håndverkere og generelt «de Thydske» som kan regne med referer til tyske handelsmenn i Bergen. Dette er et ganske sterkt skille fra *Bergen Fundas* sin samtidsfortelling, der tyskerne ble representert i detalj og med en stor variasjon av ulike aktører. Dette understreker den sterke kontrasten i stil og sjanger mellom samtidsfortellingen og resten verket.

Tyskerne brukes som aktører i konflikt med ulike norske og bergenske aktører i denne fremstillingen. Når de for eksempel ankommer Bergen, blir det ikke fremstilt som deres egen idé. Tyskerne kommer til Bergen fordi kongen har opprettet god «Fredt, Politie och skick»¹¹⁸ i landet. Da fremstilles kongen og han gode menn som de handlende aktører, eller de som frembringer endring. Tyskerne får også rollen som den handlende aktør, men da fordi de for eksempel har brutt sine friheter eller når de har drevet med vold. Det blir fortalt at tyskerne seiler lenger nord enn Bergen, i brudd med sine friheter.¹¹⁹ *Bergen Fundas* skriver frem tyskerne som aktører med å beskrive voldshandlinger: «Der de Thydske worre nu saaledis Inndkomne her i Bergen, och Borgernne erre forarmit, Formyrde och ihiellslagnne».¹²⁰ Tyskerne blir generelt skrevet frem som uærlige og voldelige. De er ikke til å stole på.

Motivet/budskapet som blir skrevet frem i fortellingen viser seg når forfatterne skriver seg selv inn i fortellingen. De gjør seg selv aktive i den historiske fremstillingen. I *Bergen Fundas* kommenterer forfatteren hendelsene direkte: «da giffues det huer goudt Leßerre sielff tilkiende af denne huadt beuiß och Preuilegier de Tydske her i Bergenn bør well adt haffue».¹²¹ Leseren oppfordres til å vurdere hva slags privilegier hanseatene fortjener. Her kan man påpeke hvordan *Bergen Fundas* skiller seg fra en tradisjonell krønikefortelling. Tradisjonelt ville ikke en krønikeforfatter skrevet seg selv inn i teksten på denne måten. Krønikeren skulle være anonym i sin historiske fremstilling og deskriptivt forklare hendelsene.¹²² Dette understreker at *Bergen Fundas* ikke kan tolkes utelukkende som en krønike. Den deler en del av krønikestrukturen, ved sin kronologiske oppbygging og ved kongerekken. Men den skiller seg ut med forfatterstemmen og med overgangen til den biografiske fremstillingen av Valkendorf.

---

¹¹⁸ *Bergen Fundas*, 1957, s. 36

¹¹⁹ *Bergen Fundas*, 1957, s. 41

¹²⁰ *Bergen Fundas*, 1957, s. 49

¹²¹ *Bergen Fundas*, 1957, s. 42

¹²² Esser, 2012, s. 324

Dette skjer igjen når forfatteren skriver om hvordan Norge hadde klart seg uten den hanseatiske handel. *Bergen Fundas* sin forfatter appellerer så til Gud. Han forklarer at Gud har brødfødd landet før tyskerne ankom, vil han ikke da gjøre det igjen når de er dratt?

«Huj skulde han icke merre føde sinne Børnn, Enndt doug wj icke Bo vdj de feitte Lannde, saa som Tyslanndt, Menn iblanndt disse stein Klipper, Eller huadt siunnis diig, Huem monne

Betale de større Steinnhuuße»¹²³

Det er tydelig forfatteren ønsker å få tyskerne ut av Bergen og Norge. Forfatteren fremstiller en følelsesmessig og retorisk appell til leseren. Leser man fortellingen fra dette perspektivet forfatteren viser her, finner man at fortellingen om privilegier og handel består av en konsekvent undergraving av friheten til tyskerne. Samtidig bygger forfatteren opp og støtter det bergenske borgerskapets krav på friheter. Undergravingen av legitimiteten til tyskerne skjer gjennom nettopp de egenskapene han tilegner dem i teksten, de er voldelige, utilregnelige og uærlige. Til sammenligning beskrives en bekreftelse av privilegiene til borgerskapet slik: «effter aff synnderligen gunst och Naade, Som ein Rettuiß Første oc Rettferdighedz dyrckere, Preuilegierit Borgerne i Bergenn medt synnderlige ny Friheder effter de gamle Friheder».¹²⁴ Her kan man peke på hvordan en versjon av fortiden blir fremstilt som støtter opp mot den sittende eliten i samfunnet. I Bergen er eliten representert av Valkendorf, som trolig har sponset og bestilt *Bergen Fundas*. Ved å undergrave tyskerne og støtte opp det bergenske borgerskapet tar forfatteren stilling til samtidens politiske konflikt. Slik skapes det i denne fortellingen et «politisk minne» av fortiden, likt som i samtidsfortellingen. Dette er en versjon av fortiden som gjenspeiler samtidens politiske holdninger, et fenomen som blir beskrevet av Esser.¹²⁵ Sweet har i tillegg beskrevet hvordan lokalhistorieskrivingen har alltid blitt brukt for å legitimere elitens maktgrunnlag. Hun beskriver hvordan konflikter i England knyttet til privilegier ble løst ved å undersøke historisk materiale.¹²⁶ Her er det tydelige likheter med *Bergen Fundas*. Den historiske fremstillingen til *Bergen Fundas* må tolkes i sammenheng med samtidens politiske klima.

Både *Bergens beskrivelse* og *Om Norgis Rige* gjør forfatterne seg synlig i fortellingene om handel og privilegier. Beyer stiller spørsmål om hvilke vurderinger kong Erik av Pommern gjorde før han ga privilegier til tyskerne. Han skriver videre at det var kongene selv som ofte

---

¹²³ *Bergen Fundas*, 1957, s. 45

¹²⁴ *Bergen Fundas*, 1957, s. 68

¹²⁵ Esser, 2012, s. 10

¹²⁶ Sweet, 1997, s. 187

fikk fordeler av å dele ut privilegier til tyskerne. De vurderte ikke hvilken skade eller gunst det forårsaker, bare på sine egne interesser. Dette er de samme kongene som «viste icke til grunde landsens leilighed».¹²⁷ Her ser man hvordan Beyer bruker fortellingen om privilegiene til å uttrykke misnøye mot kongemakten. For Beyer blir tyskerne og deres tilstedeværelse i Norge et symptom på generell nedgang. De er ikke den sentrale fiende som de blir fremstilt i *Bergen Fundas*. I *Bergens Beskrivelse* finner man en passasje der Edvardsen stiller et spørsmål til leseren: «et Spørsmaal, som i fordom Tid har været meget i Giengse, nemlig, om Norrig oc Bergen kunde blifue ved Mact, dersom de Contoriske icke vaar her i Byen.»¹²⁸ Han svarer med en gang: «Ja, visseligen».

I *Om Norgis Rige* er det to sentrale mindre fortellinger om handel og privilegier der hanseatene får en rolle. Den første gjelder tyskernes ankomst til Bergen og de første privilegiene de fikk.¹²⁹ Den andre fortellingen er en del av «Norges Loff», Beyers forskjellige lovprisninger av Norge. Her står det om den langvarige handelen Norge har hatt med forskjellige kongeriker ute i Europa. Blant annet med de tyske «Hensesteder».¹³⁰ Teksten handler om hvordan disse ulike kongerikene er avhengig av Norge. De tyske er avhengig av Norges handel: «der som de haffde icke fordeel aff den handel som de her bruge, da haffde de neppelig brugit hannom saa lenge som de haffue giort».¹³¹ Begge disse to mindre fortellingene beveger seg så raskt over i vurderinger av Norge som kongerike, med hjelp av aldringsmetaforen og en søvnmetafor.

Objektet som hele tiden er i fokus i fortellingene er kongerike Norge, representert gjennom en kvinneskikkelse i en aldringsprosess, og i det siste eksemplet – som en kvinne som sover. De to mindre fortellingene bruker hanseatene får å understreke sine resonnement når det gjelder Norge. Slik fungerer størrelsen Norge som det sentrale objektet i fortellingen om handel og privilegier i *Om Norgis Rige*. Som aktører blir ikke tyskerne nevnt med navn og får ingen rolle som enkeltaktører, de blir omtalt som «Garpe», «de Tysker» og «de Tyske».¹³² Hanseatene blir ikke nærmere vurdert som aktører, Beyer omtaler dem konsekvent som en universal gruppe. Denne fremstillingen ligner aktørrollene tyskerne får i *Bergen Fundas*. I begge verkene blir tyskerne gruppert som en stor felles aktør og blir ikke vurdert som enkeltaktører. Dette står i motsetning til den sterke kontrasten i aktørrollene til tyskerne i

---

¹²⁷ Beyer, 1968, s. 30

¹²⁸ Edvardsen, 1951, s. 439

¹²⁹ Beyer, 1968, s. 28

¹³⁰ Beyer, 1968, s. 59

¹³¹ Beyer, 1968, s. 60

¹³² Beyer, 1968, s. 29 og 60

verkens samtidsfortelling. Der *Bergen Fundas* opererte med varierte aktører for tyskere mens *Om Norgis Rige* grupperte dem likt som i denne fortellingen om privilegier og handel. Det meningsbærende objektet og størrelsen i denne fortellingen er som skrevet kongeriket Norge. Norge fungerer samtidig som den sentrale aktør i fortellingen gjennom aldringsmetaforen og søvnmetaforen, her blir Norge personifisert ble feminint pronomen og operer som en aktør.

Tyskernes rolle i fortellingen blir brukt får understreke Norges rolle i fremstillingen. I den første fortellingen får dette utslag i aldringsmetaforen. Som beskrevet i kapitlet om samtidsfortellingene blir tyskerne et symptom får Norges svakhet og et tegn på at Norge gjenfødes: «hun bliffuer til barn paa ny igien, tilladt en stor hob aff Hensestederne».¹³³ I den andre mindre fortellingen går fremstillingen over i en søvnmetafor. Først skriver Beyer om hvordan Norge skaper fordeler for andre riker i Europa, for å så beskrive hvordan Norge kan en dag våken opp fra søvne: «Dog kunde vel Norge vogne op aff söffne en gang, der som hun finge en regenter offuer sig».¹³⁴ Hvis Norge våkner kan hun komme til «mact oc herlighed igien», for det finnes enda folk med «nogit af den gamble dygd, mandom oc styrcke» i riket, og folket vil da «stride for deris herre oc federneland».¹³⁵ Beyer understreker Norges positive egenskaper for å bygge opp poenget om en mulig oppreisning av kongeriket. Norge har fortsatt gode egenskaper, og derfor kan landet enda reise seg igjen og «våkne».

Fortellingen om norsk handel med tyskerne blir en liten fotnote i kampropet for norsk selvråderett. Beyer uttrykker her trangen får norsk selvstyre. Han føler seg fremmedgjort av de danske styresmakter, han vil ha en konge som kjenner til landet: «der som kongerne ville haffue en lydige almue, at de vndertiden besøge deris vndersaatter»¹³⁶ og «Det kand heller ingen skade giffue kongen at hand veed sin rigis leylighed».¹³⁷ Beyer uttrykker misnøye ved danskekongen, han føler at kongen ikke besøker Norge eller kjenner til landets leilighet. Slik blir hanseatene brukt som virkemiddel for å uttrykke et kamprop for Beyers «federneland».

Bergens Beskrivelse sin fortelling om handel og privilegier er i stor grad preget av den antikvariske tradisjonen. Edvardsen har satt sammen to lister som kartlegger privilegiene som har eksistert i Bergen. Den første listen inneholder utdrag og avskrifter av privilegier, forordninger og brev. Skrevet av norske og danske konger, i tillegg til det danske riksråd.

---

¹³³ Beyer, 1968, s. 29

¹³⁴ Beyer, 1968, s. 61

¹³⁵ Beyer, 1968, s. 61

¹³⁶ Beyer, 1968, s. 61

¹³⁷ Beyer, 1968, s. 61

Brevene og privilegiene er dater fra 1294 til 1664.¹³⁸ Den andre listen inneholder privilegier som tyskerne har hatt i Bergen: «Om deris gamle oc ny privilegier fra første hid indtil».¹³⁹ Listen er 77 sider lang og består av privilegier skrevet på latin, dansk/norsk og tysk. I listene er ikke privilegiene kommentert eller vurdert ytterligere, fremstillingen er utelukkende en presentasjon av innholdet i selve dokumentene.

Som antikvar har ikke Edvardsen noe ambisjon om å kommentere eller forklare innholdet. Bare presentere listene, som et fragment fra fortiden. Edvardsen ønsket ikke å delta i noen politisk diskusjon i sitt historieverk, hans fremstilling skulle være forsiktig og nøytral. Her kan man peke tilbake hvordan Sweet kommenterer at den antikvariske historieskriveren skulle unngå den politiske dimensjonen i sine fremstillinger.¹⁴⁰ Det ser man her i Edvardsens fremstilling av privilegiene som objekt. Fremstillingen står i sterk kontrast til den politiske motiverte fortellingen om privilegier i *Bergen Fundas. Bergens beskrivelse* er den eneste fortellingen som tar for seg privilegiene som objekt i det hele tatt, det er bare i denne fortellingen av de blir presentert som faktiske privilegiebrev og fremstilt slik. I fortellingene fra *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* er privilegiene utelukkende en funksjon som en del av en overordnet fortelling.

At antikvaren unngår den politiske dimensjonen i historieskrivingen, åpner opp for nye måter å skrive historie på. Historieskrivingen før antikvariansimen besto nesten utelukkende av «store menn og betydningsfulle handlinger».¹⁴¹ Ved å skrive historie om eliten og viktige handlinger ender man utelukkende opp med å skrive om det politiske tema. Man kan tolke nesten alt av eldre historieskriving som politisk i den forstand at man enten tolket politiske handlinger i eksempelhistorien eller skrev historie som støtten opp mot den sittende politiske eliten. I *Bergen Fundas* får dette uttrykk i en tidløs fremstilling, som knytter fortidens privilegier og gjør dem politiske relevante i samtiden. Den tidløse fremstilling går hånd i hånd med eksempelhistorie og fortellinger om tradisjoner. Slik blir hanseatene brukt som fiender i fortellingen, der de truer den etablerte tradisjonen om at det er de bergenske borgerne som rettmessig sitter med handelsfriheter. Den antikvariske tradisjonen åpner derimot opp for fremstillinger utenfor den politiske sfæren. Esser forklarer i boken sin en utvikling i historieskrivingen på 1600-tallet i Europa. Det skjer en gradvis overgang fra eksempelhistorie

---

¹³⁸ Edvardsen, 1951, s. 176-219

¹³⁹ Edvardsen, 1951, s. 442

¹⁴⁰ Sweet, 1997, s. 187

¹⁴¹ Eriksen, 2013, s. 396

til historie som er opptatt av kausale forhold.¹⁴² Blant annet fordi topografiske og antikvariske historiske fremstillinger utvidet forståelsen av hva som var historie. Historieskriving kunne nå inneholde en større variasjon av tematikk, som i *Bergens Beskrivelse* sin fremstilling av allmuen. Studie av ulike artefakter, mynter og arkitektur utvider historiens felt. Dermed blir fortiden som en større mental konstruksjon.

Edwardsens tekst viser spor av en slik utviding av forståelsen av hva som er fortiden. I sin fortelling om handel og privileger beskriver Edvardsen hvordan tyskerne ankom Bergen og opprettet seg som handelsdominerende i området. Får å undersøke denne tematikken, stiller Edvardsen spørsmål til fortiden:

«1. Huo disse Hænestæder ere, som holder de Contoriske udi Bergen? 2. Naar de først ere indkommene eller hafuer faaet Frihed at handle oc vandle udi Bergen. 3. Deris Handtering oc Forhold, som de hafue oc ført udi Bergen af Begyndelsen til idsige Tid.¹⁴³

Dette representerer et sterkt skille fra tidligere Bergensk historieskriving og fungerer som et frempek mot moderne historieskriving og kildekritikkens metode. Der man undersøker kildene ved å stille spørsmål til fortiden. Edvardsen viser også at han tar i bruk kausale sammenhenger for å forklare historiske hendelser. I motsetning til de mytiske og spekulative forklaringene som preger *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Edvardsen går for eksempel helt tilbake til opprettelsen av hansaforbundet, for å forklare deres tilstedeværelse i Bergen. Hansaforbundet oppstod ifølge Edvardsen som en allianse som for å beskytte seg mot de mange «Hedninger oc Afgudiske Mennisker» i Tyskland på 700-tallet.¹⁴⁴ For å motstå røveriet og plyndringen til hedningen gikk flere byer sammen, det er her Edvardsen mener Hansaforbundet har sine røtter. Videre forklarer Edvardsen hvordan deres handelsnettverk utvidet seg. Hanseatene seilte til flere og flere byer – her har de «oprettet adskillige Communiteter eller tilfællis sig imellem Handels Platzer».¹⁴⁵ En slik fremstilling tar i mye større grad i bruk årsakssammenhenger enn fortellingen i *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Edvardsen etablerer historisk bakgrunn og viser sammenhenger som kan forklare hvorfor tyskerne kunne seile og opprette et hansakontor i Bergen.

Edvardsen går derimot aldri så langt som å tydeliggjøre sammenhengene. Han presenterer de enkelte ledd i en mulig årsakssammenheng, men han knytter de aldri konkret sammen. Man

---

¹⁴² Esser, 2012, s. 11

¹⁴³ Edvardsen, 1951, s. 375

¹⁴⁴ Edvardsen, 1951, s. 375

¹⁴⁵ Edvardsen, 1951, s. 376

kan likevel se at Edwardsens videre blikk på fortiden åpnet opp for en forståelse som peker fram mot de mer moderne kausale årsaksforklaringene, men at han som antikvar ikke var interessert å knytte sammen historiene å kommentere dem direkte i teksten. Det er sjeldent at Edwardsen tydeliggjør sin egen forfatterstemme i fremstillingen, hovedsakelig er han opptatt av å presentere «fakta» gjennom en anonym stemme. At Edwardsen er svært forsiktig med å kommentere og vise til årsakssammenhenger kan tyde på hans ambisjon om å holde historiefortellingen sin politisk nøytral.

Dette eksemplet viser også til en annen vesentlig forskjell i hvilke roller tyskerne får i de ulike fremstillingene. Edwardsen vurderer historiske hendelser fra hanseatenes perspektiv. Dette gir en helt annen dynamikk til den historiske fremstillingen. *Bergens beskrivelse* åpner for å forstå hanseatenes ankomst til Bergen på deres egne premisser. Et slikt perspektiv gjør at tyskerne inntar et større mangfold av roller i fortellingen. De fungerer som fiendene til borgerskapet i Bergen i de delene av fortellingen der Edwardsen refererer til *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. For eksempel benytter Edwardsen seg av et resenoment fra Beyer når han forteller om tyskernes «Tyranniske Udplyndring» av borgerne:

«de Tydkse Stæder hafde Kongerne paa deris Side, saasom deris egne Lændsmænd oc Øffrighed af Pomern oc Beyern, huilcke Uaffwidende baade Landsens Vilkoer, oc huad Skade deris egne Undersaater der af kunde haffue»¹⁴⁶

Mens de i samme fortelling om handel og privilegier inntar rollen hovedaktører, i den forstand at utfra de kommer til Norge i kraft av utviklingen av sine egne sterke handelsnettverk. Den mer nyanserte fremstillingen av tyskerne i *Bergens beskrivelse* må forklares med hans personlige erfaringer med tyskerne i sin egen samtid. Får Edwardsen fungerer ikke tyskerne som en fremmed gruppe på bakgrunn av deres integrasjon i det bergenske borgerskapet, som beskrevet i kapittelet om samtidsfortellingene.

En annen måte å utvide konstruksjonen av fortiden på er gjennom det tematiske innhold, man har sett tidligere hvordan Edwardsen åpner for ny tematikk innenfor historieskrivingen i samtidsfortelling, ved å fremstille den generelle allmue i sin fortelling. Siden handel og privilegier fra våre moderne øyne handler om det økonomiske feltet, kan man stille seg spørsmålet om noen av disse fortellingene representerer en tidlig form for økonomihistorie. Ved å vise til den kvantitere gjennomgangen av verkene, ser man det store omfanget og antallet av økonomisk relaterte passasjer i *Bergen Fundas*, og i noen grad *Bergens beskrivelse*. Hvis man

---

¹⁴⁶ Edwardsen, 1951, s. 386

leser man leser *Bergen Fundas* og leter etter økonomisk historie vil man finne lite referanser til økonomiske spørsmål, den dypeste økonomiske analysen finnes i oppramsingen av viktige varer. *Bergens beskrivelse* inneholder en fremstilling av privilegiebrevene som faktiske historisk materiale og ikke bare som en del av et større narrativ, men dette er også bare en oppramsing uten videre kommentarer.

Å vurdere eldre historieskriving utfra relativt moderne ideer om økonomihistorie kan virke som en anakonisk vurdering av disse historietekstene. Økonomiske fremstillinger innenfor disse verkene er totalt utenfor hva forventningene var til historieverk på denne perioden. Spesielt *Bergen Fundas* kan man si operer innenfor konstruksjonen av «politikkens minne», der historieskrivingen utelukkende konstruerer en versjon av fortiden som er støttende for den sittende eliten. På denne måten kan man ikke forstå *Bergen Fundas* på noen annen måte enn innenfor politikkens rammeverk. Når man nærmer seg slutten av 1600-tallet med Edwardsens antikvariske verk ser man tendenser til historieskriving som beveger seg utenfor den politiske dimensjon, man kan til og med vurdere *Bergens beskrivelse* som et verk som forsøker å unngå politiske vurderinger. Samtidig er det for langt å si at Edvardsen skriver noen form for økonomihistorie. Riktignok finnes det en fremstilling av privilegiebrevene, men i listeform kan man sikkert plassere deres inklusjon som en del av den antikvariske innsamlingen av historisk materiale.

5.2 Tid og retning

Esser skriver i sin bok *The Politics of Memory* om hvordan lokalhistoriskrivere i Benelux landene på 1600-tallet fremstilte sine fortellinger i kontekst av det han kaller «kulturelle tidsrammer» («cultural time frames»)¹⁴⁷ Han forklarer at historikerne etablerte sine fremstillinger i innenfor rammene til bestemte tidsretninger, som fremgang, nedgang, kontinuitet og forandring. Slike rammer korresponderte med følelsene av seier eller nederlag i ulike byer i området etter Åttiårskrigen.¹⁴⁸ Man kan oversette dette resonnementet til den bergenske historieskrivningen. Der retningen etablert i fortellingene korresponderer med uttrykte følelser i kontekst av konflikten med hanseatene. I denne sammenhengen kan man si at *Bergen Fundas* sin fortelling om privilegier og handel uttrykker nedgang som retning. Det er fortellingen om hvordan innbyggerne i Bergen mister politisk og økonomisk kontroll over byen

---

¹⁴⁷ Esser, 2012, s. 16

¹⁴⁸ Esser, 2012, s. 16

sin. I *Om Norgis Rige* uttrykker også nedgang i forhold til fortellingen om handel og privilegier. *Bergens beskrivelse* kan ikke knyttes til denne konteksten på samme måte ved at Edvardsen ikke befinner seg nærme konflikten med hanseatene i tid.

Selv om *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* uttrykker den samme retningen i sine fortellinger om privilegier og handel er det en sentral forskjell i hvordan de kontekstualiserer nedgangen. *Bergen Fundas* begrunner nedgangsfortellingen i tyskernes grådighet, uærlighet og voldelighet. Bergen går inn i nedgangsperiode fordi de blir utsatt for tyranniske og undertrykkende hanseater, og det er viktig at hanseatene bekjempet det bergenske borgerskapet på urettferdig og undertrykkende grunnlag. Dette perspektivet blir eksemplifisert i overskriften: «Denn anden Bogh om de Thydske derris Fremganng och Borgernnis Nedertryckelse»¹⁴⁹ I *Om Norgis Rige* får blir nedgangen presentert i en helt annen kontekst, den skjer som en del av den metaforiske aldringsprosessen. Samtidig som Norge mangler en konge som er til stede og kjenner til landet. Slik blir nedgangsretningen i *Om Norgis Rige* plassert, tyskerne får bare en mindre rolle, der de fungerer som symptom for aldringsprosessen og de svake danske kongene. På grunn av sin antikvariske form er det vanskelig å bestemme en retning for fortellingen om privilegier og handel i *Bergens beskrivelse*.

Som nevnt tidligere har *Bergen Fundas* har mange likhetstrekk med krønikeren som sjanger. Særlig i fortellingen om handel og privilegier, i form av dens vektlegging av privilegiene som tradisjon. Det fjerde kapittelet av denne avhandlingen ble tidsperspektivet til *Bergens Fundas* plassert ved at tiden i fortellingen er preget av kontinuitet, dette perspektivet passer også godt inn i fortellingen om handel og privilegier. Sweet peker for eksempel på krønikerens ambisjoner om å knytte fortiden til samtiden, særlig i kontekst av byer med en sterk handelstradisjon bundet opp til privilegier.¹⁵⁰ Krønikeren formidlet viktige historiske hendelser for å legitimere samtidens handelsfriheter. Slik fremstilles fortiden gjennom privilegier og tradisjon. *Bergen Fundas* sin handelsfortelling passer inn i dette bildet. Gjennom en kronologisk gjennomgang av alle urettferdighetene det bergenske borgerskapet har opplevd, og gjennom fikseringen av ulike kongers bekreftelse av borgerskapets handelsfriheter forsøker forfatteren å legitimere og argumentere for borgerskapets rett på privilegier. Dette skjer samtidig som forfatteren undergraver legitimiteten til hanseatene. Dermed uttrykker *Bergen Fundas* sin fortelling tid på

---

¹⁴⁹ *Bergen Fundas*, 1957, s. 47

¹⁵⁰ Sweet, 1997, s. 77

samme måte som eksempelhistorien om Valkendorf, der fortidens handlinger og hendelser er direkte relevant for riktig og moralsk oppførsel i samtiden.

Når det gjelder *Om Norgis Rige* er tidsperspektivet likt som i verkets samtidsfortelling. Det vil si at begge fortellingene inneholder den sentrale aldringsmetaforen samtidig som historieverket av preget av Gud som aktør. Beyer leter etter evige sannheter i historien, som gir uttrykk for en tidløshet, der det ikke eksisterer noe sentral forskjell mellom samtid og fortid. Ettersom fortellingen om handel og privilegier er så liten i omfang i forhold til andre fortellinger, flettes fremstillingen inn i den overordnede hovedfortellingen i verket. Slik uttrykker fortellingene en identisk tidsforståelse.

Bergens beskrivelse sin fortelling om handel privilegier uttrykker ikke i noe særlig grad et skille mellom fortid og samtid. Fortellingen er i stor grad en gjennomgang og gjenfortelling av kildemateriale, og skiller seg fra Edwardsens samtidsfortelling med at det mangler relevant erfaring fra egen samtid som kan forskjellene mellom fortid og samtid tydeligere. Edwardsens fortelling om privilegier og handel utvidet hva en konstruksjon av en fortelling om handel kunne tematisk inneholde. Men samtidig uttrykker ikke fortellingen en temporalitet i noe særlig grad.

5.3 Fortellingstyper og identitet

Bergen Fundas sin fortelling om privilegier og handel kan man knytte til Rüsens typologi. Fortellingen fungerer som en tradisjonsfortelling. Dette gjør den gjennom å vektlegge privilegiene til det bergenske borgerskapet som en tradisjon. Tradisjonsfortellingen blir bygd opp ved å legitimere borgerskapets rettigheter til handelsfriheter samtidig som fortellingen angriper hanseatenes grunnlag for å ha privilegier og drive handel i Bergen. Ifølge Rügen er tradisjonsfortellingens funksjon knyttet til å uttrykke kontinuitet i måten man lever på.¹⁵¹ Tradisjonsfortelling konstruerer en sammenheng mellom fortid og samtid, man leter i fortiden etter røttene til samtidens levesett og dermed skaper en måte å forstå samtiden. *Bergen Fundas* forsøker å konstruere en versjon av fortiden som fordømmer hansaens privilegier, og dette finner forfatteren ved å fortelle om borgerskapets undertrykkelse og gamle rettigheter. Tradisjonsfortellingen uttrykkes også ved at privilegiene til borgerskapet knyttes til de gamle norske kongene, det er nettopp disse kongene oms har gitt borgerskapet handelsfriheter. Slik skapes det en sammenheng mellom tradisjonene rundt kongerekken og borgerskapet. Rügen

---

¹⁵¹ Rügen, 1987, s. 90

nevner at fortellingen som fremstiller opprinnelsen og familiehistorien til herskere som et typisk trekk for tradisjonsfortellingen.¹⁵² Dette kan man også knytte til *Bergen Fundas*, som åpner verket med å referer til Harald Hårfagres samling av riket og fortsetter med å fremstille en kronologisk kongerekke.¹⁵³ Slik fungerer fortellingen om handel og privilegier som en mindre del av en overordnet tradisjonsfortelling i *Bergen Fundas*.

Typologien sier at i tradisjonsfortellingen vil tid få sansen av evighet. Tid som evighet må knyttes til at tradisjonsfortellingen uttrykker en sterk kontinuitet. Dette passer godt inn i *Bergen Fundas* sitt generelle uttrykk for tid. Der historieskriften ikke viser til noen grunnleggende forståelse for skilnaden mellom fortid og samtid. Rüsen mener også tradisjonsfortelling uttrykker identitet gjennom å bekrefte gitte (eller forhåndsgitte) kulturelle mønstre for selvforståelse.¹⁵⁴ Tradisjonen fungerer bekræftende for den identiteten man får fra de kulturelle rammene man lever i. Det er en legitimering av identiteten man allerede har oppbygget. I *Bergen Fundas* vil da fortellingen uttrykke identitet gjennom å bekrefte selvforståelsen knyttet til de norske kongene, og viderefører denne arven til borgerskapet. Samtidig som man understreker at hanseatene ikke deler denne arven, eller tradisjonen – og viser til at de står utenfor de felles kulturelle rammene for selvforståelse.

Om Norgis Rige sin fortelling om handel og privilegier er vanskeligere å plassere innenfor Rüsens typologi. Det er fordi fortellingen ikke gir uttrykk for en tydelig narrativ struktur i seg selv, men blir en del av en større fortelling knyttes til Norges aldringsprosess. Som nevnt tidligere glir hovedfortellingen og sidefortellingene i verket inn i hverandre, grunnet verkets flytende struktur og oppbygging. Fortellingen om handel og privilegier må man da knytte opp mot hovedfortellingen i verket, som forteller om Norges nedgang knyttet til 500 års syklusen som alle kongeriker og imperier går gjennom. Denne fortellingen er som tidligere nevnt en utviklingsfortelling, og fortellingen om handel og privilegier vil da uttrykke identitet og tidsforståelse på en lignende måte som samtidsfortellingen og hovedfortellingen i verket.

Bergens beskrivelse sin fortelling om privilegier og handel kan man også plassere under tradisjonsfortellingen. Dette er fordi Edwardsen viderefører fortellingen fra de tidligere verk. For eksempel konkluderer Edwardsen mot slutten av sin fremstilling om handel og privilegier at hanseatene ikke skapte velstand med sin handel. Men at de seilet til Bergen for «deris egen

---

¹⁵² Rüsen, 1987, s. 90

¹⁵³ *Bergen Fundas*, s. 27

¹⁵⁴ Rüsen, 1987, s. 90

gode profit». ¹⁵⁵ Han skriver videre: «Bergen ved dennem hafuer hafft stor Fordeel, men langt meere Skade, i det at Borgerne siden deris Ankomst, baade af dennom self oc andre deris Tilhængere ere udplyndrede». ¹⁵⁶ Edvardsen forteller også at handelen på Grønland, Island og Færøyene forsvant når etter hanseatene ankom Norge. ¹⁵⁷ Slik blir fortiden dyrket, og fortellingen knyttes til tradisjonene fra fortiden. Rikdommen som var der før hanseatene kom, kan komme igjen hvis de forsvinner. Da skapes det kontinuitet mellom fortid og samtid. Edvardsen nye måte å fremstille fortiden på, gjennom å skrive ned privilegiebrevene bidrar ikke til at fortellingen for en kritisk dimensjon. Ettersom oppramsingen av brevene ikke medfører en ny vurdering eller måte å skrive frem om handel og privilegier. Da vil også denne sidefortellingen i *Bergen beskrivelse* uttrykke tidsforståelse og identitet på samme måte som *Bergen Fundas*. Der tidsforståelsen knyttes til kontinuitet mellom fortid og samtid, og fortellingen underbygger gitte rammer for selvforståelse.

5.4 Samsvar med hovedfortellingen

Bergen Fundas sin fortelling om privilegier og handel passer godt inn i hovedfortellingen til verket. Verket er på mange måter en fortelling om Norge og Bergens fremgang og eventuelle seier mot hansakontoret. Slik fungerer fortellingen om privilegier og handel som en etablering av nedgangen forårsaket av hanseatene, der verket konkluderer til slutt med eksempelfortellingen og seieren mot tyskerne. Her ser man hvor sterk innflytelse fortellergrep har i historieskrivingen. Forfatteren viser til hvor mørkt og dystert det kan bli, før han til slutt konkluderer fortellingen med den endelige seieren.

Fortellingen i *Om Norgis Rige* fungerer som en mindre del av den større hovedfortellingen. Denne hovedfortellingen er knyttet til Norges nedgang, og fortelles med bruk av ulike metaforer og lovprisninger av Norge. Der Beyer sammenligner storheten i fortiden med nedgangsperioden i samtiden. Privilegiene og handelen blir som nevnt tidligere en mindre del av denne større fortellingen.

Bergens beskrivelse sin fortelling om privilegier og handel bryter med hovedfortellingen. I at den ikke presenterer privilegiene og handel i et nytt lys, og derfor ikke kan kategoriseres som en kritisk fortelling. Verket følger de allerede eksisterende fremstillingene av privilegiene og

---

¹⁵⁵ Edvardsen, 1951, s. 441

¹⁵⁶ Edvardsen, 1951, s. 441

¹⁵⁷ Edvardsen, 1951, s. 441

handelen. Edvardsen forsøker ikke å knytte den kritiske tilnærmingen i samtidsfortellingen over på fortellingen om privilegier og handel. Dette underbygger påstanden om at Edvardsens tidsoppfatning i samtidsfortellingen, der han viser et klart skille mellom samtid og fortid, stammer fra den tydelige skilnaden mellom kildemateriale og hans personlige erfaringer. Når Edvardsen ikke tar denne tidsforståelsen med i andre sidefortellinger i verket tyder det på at han ikke har en forståelse av fortiden på dens egne premisser.

5.5 Andre fremmede kjøpmenn

Til slutt skal det gjennomføres en sammenligning mellom fremstillingene av hanseatene og engelskmennene i verkene. Verkene fremstiller nemlig andre fremmede grupper av kjøpmenn i sine fortellinger. Den mest sentrale, og de som ligner mest på hanseatene er fremstillingene engelskmennene, etterfulgt av nederlenderne. Begge disse gruppene var aktive innenfor handelen i Bergen, og hadde på tidspunkt bosetninger i byen. Fremstillingene av disse andre gruppene er mye mindre i lengde og omfang en fortellingene om hanseatene, som er forståelig utfra deres rolle i Norge og Bergens historie var betydelig mindre enn hanseatene. Likevel vil gjennomgangen gjøre rede for fremstillingene av disse to gruppene og sammenligne med den overordnede fortellingen om hanseatene kan det belyse tyskernes rolle i verkene. Dette kan tydeliggjøre om behandles annerledes eller likt som andre fremmede grupper i byen.

5.5.1 Engelskmenn

Bergen Fundas beskriver engelskmennenes ankomst til Bergen, de kom til byen under kong Olav Kyrre. Av han fikk de privilegier og har drevet med handel og kjøpmannskap. (Fundas, 30) Senere forklarer forfatteren hvordan engelskmennene forlot byen, etter at de hadde slått og myrdet noen av kong Håkons folk i 1312.¹⁵⁸ Begge disse fremstillingene er knapt et avsnitt i lengde. Engelskmennene ifølge denne fremstillingen kom i konflikt med kongemakten og innbyggerne i Bergen på en lignende måte som hanseatene. Da er det påfallende hvor lite oppmerksomhet og omfang denne voldsepisoden får i verket. Noen få setninger brukes til å beskrive voldshandlingene og hvordan de dro fra Bergen og aldri kom tilbake. Lengden på fremstillingen understreker det tydelige motivet til *Bergen Fundas*, som er å drive polemikk mot hanseatene. Lignende voldshandlinger blir fremstilt med en betydelig forskjell i

---

¹⁵⁸ *Bergen Fundas*, 1957, s. 39

oppmerksomhet. For forfatteren av *Bergen Fundas* var ikke engelskmennenes voldelige oppførsel i fortiden relevant for den overordnede fortellingen han ønsket å fremstille. Fortellingen om engelskmennene var ikke nyttig for den konstruksjonen av fortiden som forfatteren ville skape, da engelske kjøpmenn ikke var politisk relevant for sin egen samtid, er det ikke relevant for historiefortellingen.

I *Om Norgis Rige* skriver Beyer en kort forklaring på at engelskmennene aldri hadde noe «cunctor» i Bergen, som mange «aff historiers vforfarenhed sige».¹⁵⁹ Beyer forklarer at man ikke kan sammenligne hanseatenes og engelskemennes virksomhet i Bergen, fordi de drev med kjøpmannskap likt som kjøpmenn fra andre steder og riker uten et handelskontor. Beyer kommenterer ikke de engelske kjøpmennene noen nærmere enn dette. Noe som passer inn i hans generelle fremstilling av tyskerne, som også for en forholdsvis liten fortelling i verket. Beyer oppfatning er at engelskmennene ikke er særlig relevante for byens historie, og skiller dem ikke fra andre grupper med kjøpmenn i byen utenom hanseatene. Tyskerne forblir den åpenbare og sentrale fremmede gruppen for *Om Norgis Rige*.

Edwardsen har skrevet et eget kapittel om andre fremmede grupper i Bergen utenom hanseatene: «Om det andet slags Folck, som aarlig Farer oc Handler paa Bergen».¹⁶⁰ Om engelskemenne forklarer han at de har vært i Bergen siden byens grunnleggelse i 1070. De har fått «store Privilegier», og det eksisterte vennskap mellom Kong Olav Kyrre og Kong Wilhelm av England.¹⁶¹ Han forklarer videre samme fortelling som i *Bergen Fundas*, at engelskmennene drepte noen av kongens menn og rømte fra landet. Edwardsen forteller videre hvordan engelskmennene «Til effter anden» ikke respekterte de bergenske handelsfriheter ved å drive handel på «forbudne oc privilegiredede Platzer».¹⁶² Ifølge Edwardsen utsatte engelskmennene kongens undersåtter for «Rof, Brand oc Ild» ved Island, Færøyene, Grønland, Finnmark og Nordlandene.¹⁶³ Dette førte til en forhandling mellom kongene av Norge og England i 1433, og den engelske kongen blir enig om å betale erstatning til den norske kongens undersåtter. Edwardsen skriver at den engelske kongens «Broderlig Kierlighed» ikke kan stilles spørsmål ved.¹⁶⁴ Dette var ikke slutten på fiendtlighetene mellom

---

¹⁵⁹ Beyer, 1968, s. 31

¹⁶⁰ Edwardsen, 1951, s. 519

¹⁶¹ Edwardsen, 1951, s. 519

¹⁶² Edwardsen, 1951, s. 520

¹⁶³ Edwardsen, 1951, s. 521

¹⁶⁴ Edwardsen, 1951, s. 522

nordmenn og de engelske kjøpmenn, Edwardsen skriver om flere røveri som har funnet sted etter denne akkorden.¹⁶⁵

På mange måter ligner Edwardsens fortelling om de engelske kjøpmenn på hans fortelling om hanseatene. Den er mer utfyllende og detaljert en fortellingene i de to tidligere verkene, likt som at Edwardsens fortelling om hanseatene er mer utfyllende. I tillegg at fortellingen beveger seg fra fiendskap og konflikt, mot en fortelling om forsoning, selv om akkorden ikke stoppet all konflikt. Overordnet forteller Edwardsen om engelskmennene i tråd med hvordan han behandler hanseatene, lengden og omfanget i fortellingen passer inn i den helhetlige bilde av hvor relevant gruppen har vært for Bergens historie.

5.5.2 Nederlendere

Fortellingen om nederlenderne i *Bergen Fundas* er veldig kort. Det er en nøytral fremstilling. Forfatteren forteller om hvordan kongen på den tiden var en fredens mann, han bestemmer i 1454 at ingen skal beskytte eller skjermes for røvere i Norge, på grunn av dette kom nederlenderne til Bergen for å drive kjøpmannskap.¹⁶⁶ Noe nærmere en dette blir ikke nederlenderne beskrevet. *Om Norgis Rige* nevner ikke nederlandske kjøpmenn noe sted i verket. Som passer inn i tendensen at Beyer er mindre opptatt av fremmede grupper enn forfatterne av *Bergen Fundas* og *Bergens beskrivelse*.

Edwardsen var selv sønn av en nederlandsk skomaker i fra Bergen,¹⁶⁷ men dette ser ikke ut til å ha påvirket hans fortelling om nederlenderne. Det er en kort og saklig presentasjon av deres historie som kjøpmenn i byen. Han skriver at det tidlig fantes uenigheter mellom bymennene og de nederlandske kjøpmenn, de bergenske innbyggerne skal «hafde dræbt nogle Hollendere. Men Kongen forligte dennem.»¹⁶⁸ Han skriver ikke noe særlig utdypende om nederlenderne videre. Overordnet viser det til at alle verkene hadde en nøytral vurdering av den nederlandske faksjonen i byen. De har ikke noe særlig grad skilt seg ut og kommet konflikt med lokalbefolkningen, som sannsynligvis forklarer den mindre rollen de får i verkene. Engelskmennenes større fokus kan forklares gjennom deres konflikter med byen og kongemakten. Hanseatenes rolle i verkene stammer hovedsakelig fra at kontoret hadde sterke økonomiske og politiske interesser i byen, og aktivt arbeidet for å fremme disse. Da skaper

---

¹⁶⁵ Edwardsen, 1951, s. 523

¹⁶⁶ *Bergen Fundas*, 1957, s. 55

¹⁶⁷ Eriksen, 2020, s. 55

¹⁶⁸ Edwardsen, 1951, s. 525

det en motvekt fra det øvre politiske sjikt i Norge og Bergen som igjen får utspill i historieskrivingen. Denne interessen hansakontoret hadde i byen kan ikke sammenlignes med de nederlandske og engelske interessene i byen. Da finnes ikke den historiske interessen eller motivet der får å skrive detaljerte fremstillinger. Selv om engelskmennene var i voldelig konflikt med den norske kongens undersåtter.

5.6 Oppsummering

Oppsummerende fremstiller *Bergen Fundas* tyske aktører i fortellingen om privilegier og handel som en ensformet gruppe. De fungerer som en del av en fremstilling av konflikt med det bergenske borgerskapet. Gjennom sin uærlighet og ved bruk av vold tar de over kontrollen over handelen i Bergen. Denne fortellingen forsøker å undergrave legitimiteten til hanseatene i Bergen samtidig som den skal vise borgerskapet i kongemakten i godt i lys. Gjennom fokuset på de gamle rettighetene til borgerskapet uttrykker fortellingen en tidsforståelse der fortiden og samtiden blir knyttet sammen. Dette tidsperspektivet og fokuset på gamle rettigheter gjør at fortellingen må plasseres som en tradisjonsfortelling, i Rüsens typologi. Tradisjonsfortelling uttrykker historisk tid som en del av en evighet, der fortiden ikke skilles fra samtiden. Samtidig uttrykker fortellingen identitet gjennom tradisjonene. De rettmessige innehaverne av handelskontrollen og privilegiene i Bergen er borgerskapet, basert på de gamle kongenes ordinanser. Fortellingen uttrykker også identitet gjennom å vise at hanseatene ikke tilhører felleskapet.

Om Norgis Rige sin fortelling om handel og privilegier må forstås i kontekst av sviktende konger og som en del av en større fortelling om Norges aldringsprosess. Det er kongerike Norge som er det sentrale objektet i fortellingen. Hanseatene blir ikke vurdert som enkeltaktører, deres rolle i fortellingen blir utelukkende som et symptom for Norges nedgang. Tidsforståelsen til fortellinger kommer til uttrykk gjennom Beyers bruk av Gud som en handlende aktør i historien. Da vil historieskriving fungere for å avdekke Guds plan, og synse evige sannheter om verden. Et slikt historiesyn uttrykker tid som en del av evigheten, der fortiden og samtiden ikke meningsfullt er skilt fra hverandre.

Bergens beskrivelse sin fortelling om handel og privilegier er preget av listeføring og videreformidling av tidligere etablert fortellinger om tyskerne, blant annet fra *Om Norgis Rige* og *Bergen Fundas*. I tillegg åpner Edvardsen opp for en ny måte å skrive om hanseatene. Han stiller spørsmål til fortiden og behandler tyskerne som aktører fra deres eget perspektiv.

Samtidig er fortellingen hovedsakelig en videreføring av tidligere skrifter. Edvardsen skaper ikke et skille mellom fortid og samtid og uttrykker identitet gjennom sin tradisjonsfortelling.

6.0 Konklusjon

Bergen Fundas forteller om hanseatene som fiender, en del av den politiske kampen. Det er vist hvor preget det er av å være et bestillingsverk fra Valkendorf. Verket inneholder en overgang fra krønikesjangeren til en biografisk fremstilling av Valkendorfs politiske seiere i Bergen. Verket forteller om hanseatene i begge disse delene. I den første delen av verket fortelles det om hanseatenes undertrykkelse mot det bergenske borgerskapet, deres ugjerninger og mange voldshandlinger. Hanseatene «stjeler» handelen i Bergen og undertrykker de rettmessige holdere av handelsfrihetene. Ved å se på verket i helhet tydeliggjør det Valkendorfs ankomst som en del av en heltefortelling. Etter den undertrykkelsen ankommer det en handlingskraftig og ressurssterk dansk adelsmann og overtar som lensherre. Han bekjemper alle faksjoner av hanseater i byen, håndverkerne, skomakerne, «garpene», prestene og kjøpmennene. Byen blir samlet og alle er med å bygge et nytt torg.

Hanseatene inntar ta rollen som fienden, eller antagonisten i disse fortellingene. De er fienden i tradisjonsfortellingen om handel og privilegier. De fungerer da som uttrykk for identitet i tradisjonsfortellingen gjennom å være utenfor felleskapet. Tradisjonene som blir etablert i fortellinger knytter de gamle kongene, som starter med rikssamleren Harald Hårfagre – til det bergenske borgerskapet. Forfatteren etablerer så hanseatene som motstandere til borgerskapet, en gruppe i motsetning til tradisjonene og levemåten til felleskapet. Hanseatene defineres som en gruppe utenfor fellesforståelsen, og fremstillingen uttrykker identitet i kraft av dette. Heltefortellingen om Valkendorf fremstiller hanseatene som motsatsen til lensherren. De er skurkene som motsetter seg helten. Heltefortellingen passer inn i Rüsens typologi som en eksemplarisk fortelling. I denne forstand uttrykker fortellingen identitet gjennom å gjøre den abstrakte forståelsen av felleskapet om til konkrete eksempler til etterfølgelse. Valkendorfs fortelling forteller konkret om hvordan man skal oppføre seg og håndtere hanseatene. Slik uttrykker fortelling identitet, ved å gjøre abstrakte ideer om til konkrete leveregler.

Om Norgis Rige forteller om hanseatene hovedsakelig i kontekst av en metaforisk aldriingsprosess, der Norge aldres som et menneske i 500 års sykluser. Tyskernes rolle i teksten fungerer som en del av denne prosessen. De får rollen som et symptom for alderdom, da er riket ikke sterkt nok til å ha kontroll over sin egen handel. Norge blir metaforisk gjenfødt som et barn i kraft av hanseatenes handelsdominans. I språkstil og fortellermåte skiller da *Om Norgis Rige* seg fra *Bergen Fundas* selv om de skrevet i samme periode og historiske

kontekst. Helhetlig har hanseatene ingen sentral rolle i verket. Hanseatene må forstås i verket som en del av Beyers fortelling om Norges nedgang. Slik skiller verket seg ut, med at det forteller om hanseatene i kontekst av kongerike Norge, og ikke som en lokal bergensk fortelling. Et annet sentralt poeng er å forstå hanseatenes rolle som en del av Guds historiske plan. Beyer uttrykker den sterke fiendtlige stemningen som man finner i *Bergen Fundas*. Dette kan blant annet forklares gjennom Beyers forståelse av historien som et verktøy for å lese Guds evige sannheter, da kan han ikke være like bitter over hanseatenes dominans i Bergen, siden det uttrykker Guds plan. Samtidig uttrykker Beyer mer misnøye ovenfor den danske kongemakten, som han ser på som delvis ansvarlig for Norges nedgang. Særlig er han opptatt av at de danske kongene ikke kjenner til riket. Man må også påpeke hvordan hanseatene i seg selv ikke har en funksjon uttrykk for identitet i seg selv. Utrykkene for identitet i teksten kommer fra fortellingene der hanseatene har minimale roller. Beyer uttrykker blant annet en religiøs selvforståelse ved Guds rollen i *Om Norgis Rige* sin utviklingsfortelling. Beyer uttrykker også en form for fellesskapsfølelse knyttet til kongeriket, særlig gjennom aldrings- og søvnmetaforene.

Bergens beskrivelse skriver mer omfattende om hanseatene enn *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige*. Ikke bare er teksten mer omfattende den inneholder også beskrivelser og fremstillinger av hanseater på områder som ingen historietekster har dekket før. Edwardsen skriver om «vanlige» hanseater, han skriver om ikke-eliter og fremstiller dem fra nye perspektiver. Han skriver også lister av privilegiebrevene. Edwardsens fortelling om hanseatene må forstås i kontekst av den antikvariske tradisjonen verket er en del av. Det er i kraft av den antikvariske sjanger han fremstiller tyske ikke-eliter og forteller fra tyskernes eget perspektiv. Samtidig forteller Edwardsen om tyskerne ved sine avskrifter av tidligere verker. *Bergen Fundas* og *Om Norgis Rige* sine fortellinger om tyskerne blir gjenfortalt i *Bergens beskrivelse*.

Edwardsen skiller seg særlig ut ved sin samtidsfortelling. Der han skaper et tydelig skille mellom fortiden og samtiden tyskere. Noe som gjør at han uttrykker et perspektiv på historisk tid som er i all hovedsak fraværende fra tidligere verk. Edwardsen skiller mellom fortid og samtid, man må likevel konkludere med at skille er et uttrykk for forskjellen mellom kildemateriale og personlige erfaringer og ikke representativt for et «radikalt» skille mellom fortid og samtid. Der fortiden forstås på egne premisser. Man må tolke Edwardsens fortellinger som et sted mellom den kritiske fortellingen og tradisjonsfortellingen. Fortellingene er kritiske i kraft de nye perspektivene og det tematiske innholdet. Fortellingen er særlig kritisk i møte med samtids tyskerne, som for Edwardsen gode og rettmessige

bergenske borgere. Men følger tradisjonene ved sine avskrifter og videreformidling av de etablerte fortellingene om hanseatene.

Litteraturliste

- Beyer, A. P. (1928). *Om Norgis Rige*. (H. Beyer, Red.) A/S F. Beyers Forlag.
- Beyer, A. P. (1968). Om Norgis Rige. I G. Storm, *To Norske historisk-topografiske skrifter fra 1500-tallet* (ss. 1-114). Universitetsforlaget.
- Bull, F. (1958). *Norges litteratur fra reformasjonen til 1814*. H. Aschehoug & Co.
- Edvardsen, E. (1951). *Edvard Edvardsen 1630-1695: Bergen: Første part*. (O. Brattegard, Red.) Bergens Historiske Forening.
- Edvardsen, E. (1952). *Edvard Edvardsen 1630-1695: Bergen: Anden part*. (O. Brattegard, Red.) J. D. Beyer A/S Boktrykkeri.
- Eriksen, A. (2013). Edvard Edvardsens Bergensbeskrivelse og den europeiske antivkarianismen . *Historisk tidsskrift*, ss. 385-404.
- Eriksen, A. (2020). *Livets læremester: Historiske kunnskapstradisjoner i Norge 1650-1840*. Pax Forlag.
- Ersland, G. A. (2011). *Byens konstruksjon: Varige spor i byens landskap*. Dreyers Forlag.
- Esser, R. (2012). *The Politics of Memory: The Writing of Partition in the Seventeenth-Century Low Countries* . Brill.
- Fossen, A. B. (1995). *Bergen bys historie bind II: Borgerskapets by 1536-1800*. Alma Mater Forlag.
- Hammerborg, M. (2020). *Bergenseren: En historisk analyse*. Universitetsforlaget.
- Heiret, J., Ryymin, T., & Skålevåg, S. A. (2013). *Fortalt Fortid: Norsk historieskriving etter 1970*. Pax Forlag.
- Rüsen, J. (1987, Desember). Historical Narration: Foundation, Types, Reason. *History and Theory*, ss. 87-97.
- Sandberg, Ø. (1948). Edvard Edvardsens "Bergens Beskrivelse": Et trinn i bergensk historieskriving. *Bergens historiske forening*, ss. 13-119.
- Storm, G. (1968). Fortale. I *To Norske historisk-topografiske skrifter fra 1500-tallet* [1895] (ss. 1-41). Universitetsforlaget.
- Sweet, R. (1997). *The Writing of Urban Histories in Eighteenth-Century England*. Clarendon Press.
- Sørli, M. (Red.). (1957). *Bergens Fundas*. J. D. Beyer A.S Boktrykkeri.
- Sørli, M. (1957). Innledning. I *Bergens Fundas* (ss. 7-23). J. D Beyer A.S Boktrykkeri.
- Undheim, I. H. (2010). *Nasjon og Roman: En lesning av tre norske verk i lys av Benedict Andersons teori om en sammenheng mellom roman og nasjon*. [Masteroppgave] Universitetet i Oslo.

Abstract

The narrative of *Bergen Fundas* depicts the Hansa as oppressors and enemies of the Bergen merchant class. As a commissioned work from Valkendorf, the narrative transitions from a chronicle genre to a biographical account of Valkendorf's political victories in Bergen. The Hanseatic League is represented as villains who suppress the rightful holders of trade liberties, reinforcing Valkendorf's arrival as part of a heroic narrative.

In contrast, *Om Norgis Rige* presents the Hansa mainly in the context of a metaphorical aging process, where Norway ages like a human in 500-year cycles. The Hansa's role in the text serves as a symptom of old age, indicating the weakening of the kingdom's control over its own trade. The Hanseatic League doesn't play a central role in the narrative but is part of the story of Norway's decline.

Bergens beskrivelse provides a more comprehensive portrayal of the Hanseatic League than both *Bergen Fundas* and *Om Norgis Rige*. The author, Edvardsen, describes the "ordinary" Germans and portrays them from new perspectives. However, Edvardsen's narrative about the Hanseatic League should be understood in the context of the antiquarian tradition the work is part of. Edvardsen distinguishes himself by creating a clear divide between past and present Germans, expressing a perspective on historical time mostly absent from previous works.

These narratives offer varying perspectives of the Hanseatic League, shaped by their respective authors, historical contexts, and genres.